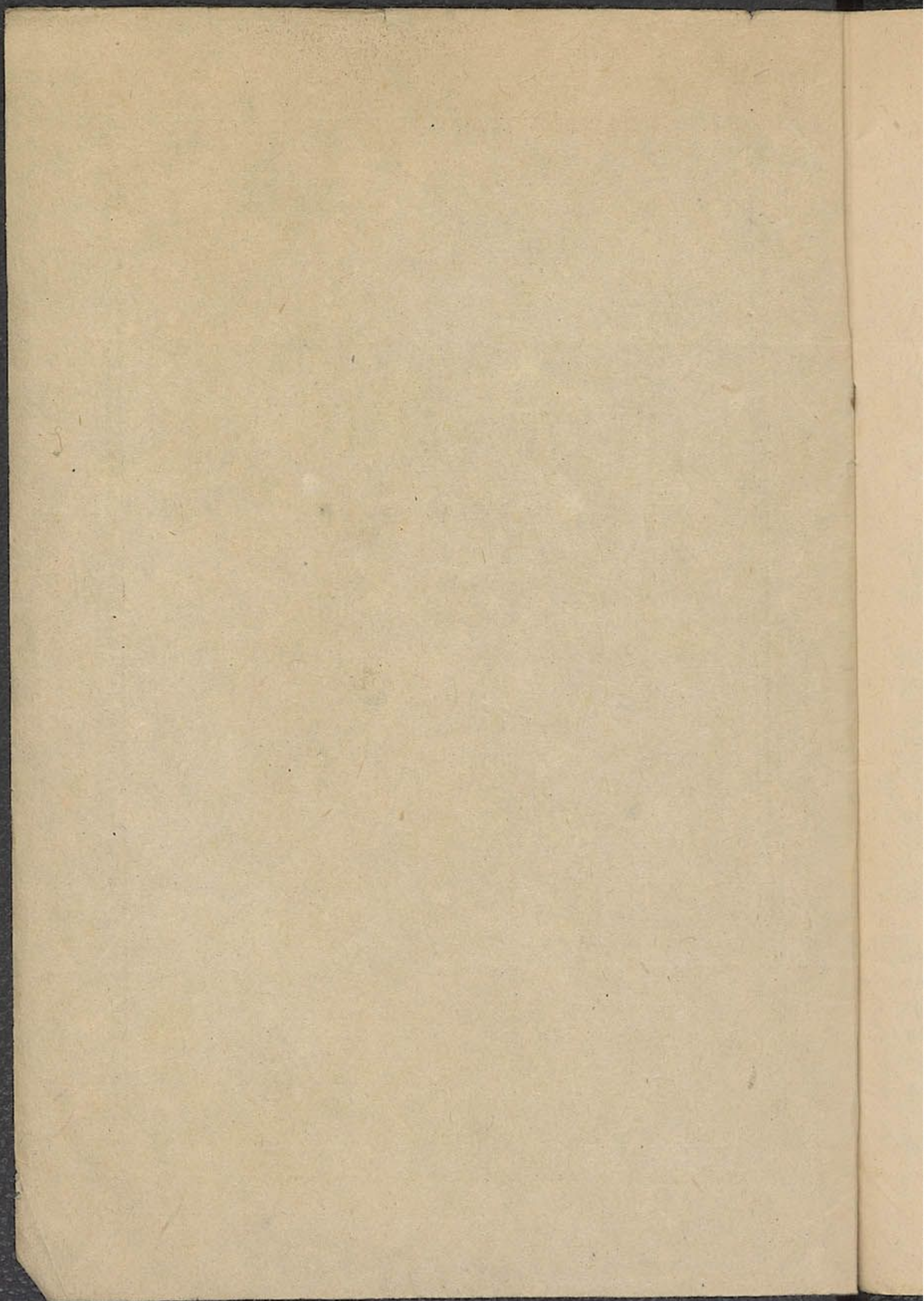

АНТОН ЛЭСІК

БЕЛАРУСКІ
ПРАВАПІС

МЕНСК 1943

АНТОН ЛЁСІК

БЕЛАРУСКІ
ПРАВАПІС

БІБЛІЯТЭКА
Беларускае Гімназіі
ў Вільні
№ 721

МЕНСК 1943

БЕЛАРУСКІ
ПРАВАПІС
Вільня

Genehmigt und für den Schulgebrauch an den Weissruthenischen Volksschulen des Generalbezirks zugelassen durch Erlass des Generalkommissars für Weissruthenien vom 5. August 1942.

Abt. II i Ju/No

Пастановаю Генэральнага Камісара Беларусі ад 5 жніўня 1942 г. дазволены і дапушчаны да школьнага ужытку у беларускіх народных школах Генэральнага Абшару Беларусі

Аддз. II i Ju/No

158

Schul- und Jugendverlag in Minsk

Выдавецтва школьных падручнікаў і літаратуры для моладзі у Менску

Druck: Verlags- und Druckerei G. m. b. H., Minsk 100.000.

Друк: Выдавецтва і Друкарні Г. м. б. Г., Менск 100.000.

Нацыянальная
бібліятэка
Беларусі

134/9917/026

П Р А Д М О В А

Увесь правапіс складаецца з трох частак:

I. А. Правапіс гукаў — галосных і зычных—у вачасе словаў.

Б. Націск.

В. Правілы пераносу словаў.

У гэтым разьдзеле дадзеныя правілы напісаньня гукаў ва усіх выпадках, якія могуць сустрацца пры пісьме. Апрача таго, да шмат якіх правілаў дадзеныя «Увагі»; у гэтых увагах даюцца канечна-патрэбныя дадаткі да правілаў.

II. Правапіс часьцінаў мовы і розных часьцінак, правапіс іншамоўных словаў і правапіс прозьвішчаў, іменьняў і геаграфічных назоваў.

У гэтым разьдзеле у правапісе паасобных зьменных часьцінаў мовы даецца дэталізаваны правапіс гукаў у канчатках словаў, а таксама правапіс нязьменных часьцінаў мовы.

Правапіс зьменных часьцінаў мовы сыстэматызаваны паводля пунктаў: I. Ужываньне е і я; II. Правапіс канчаткаў і III. Правапіс суфіксаў.

У гэтым разьдзеле прыведзена шмат канечна-патрэбных і практычных заўвагаў, як дадаткаў да адпаведных правілаў.

III. Правапіс знакаў прыпынку (пунктуацыя). Гэты правапіс пабудаваны на прынцепах выдзяленьня знакамі сынтаксычных адзінак: сказу, зваротка, пабочнага слова, аднаякіх часьцінаў сказу, прыдаткаў, адасобненых часьцінаў і г. д. Але правілы размеркаваныя не паводля сынтаксычных адзінак, а паводля знакаў прыпынку: пункту, клічніка, пыталніка, шматкроп'я, коскі, кропкі з коскаю і г. д.

Такім парадкам, адно правіла, прыкл., на ужываньне коскі, абыймае сабою усе выпадкі на гэты знак, што зручна для даведак.

Да гэтага разьдзелу дададзена ужываньне злучка.
Пры складаньні «Беларускага правапісу» аўтар карыстаўся
кансультацыяй дацэнта Шкуцька К.

Апошнюю рэдакцыю правапісу рабіў Адамовіч А., які унёс
папраўкі у фармулёўкі некаторых правілаў.

Антон ЛЁСІК.

М е н с к,
Ліпень 1943 г.

А

па
ст
ца

на
кі
вн
ра
за
яс
(а

м
лі
аз
н

т
п
м

Частка I

А. Правапіс гукаў — галосных і зычных

§ I. Правапіс галосных гукаў

1. Правапіс о, э, я.

Правіла 1. У беларускай мове о і э чуваць і пішуцца толькі пад націскам; не пад націскам заміж о і э чуваць і пішацца а: стол — сталы, косы — касá, горы — гарá, рэчка — рака́, цэгла — цагэльня, стрэ́хі — страха́ і г. д.

Правіла 2. Этымалёгічнае я не змяняецца на е у залежнасьці ад націску: сьвя́та — сьвяткава́ць; яр — яра́вы, яры́на; мя́кіш — мяккава́ты; я́сень — ясяне́вы; в́язка — су́вязь, за́вязь; я́сна — в́іясьнена; пя́ць — пяцігадо́вы, пяце́рка; апая́саны — по́яс; падра́бязны — дроб́язь; ця́га — цягну́ць, а таксама: бо́язна, баязьлі́вы, за́яц, па́мяць, ме́сяц, ты́сяча, по́гляд, вы́гляд, до́гляд, Пры́пяць, ясака́р, ве́ялі, се́ялі, та́ялі, зьве́яна, пасе́яна, ве́ялка, се́ялка (ад: ве́яць, се́яць, та́яць), дзе́вяць, дзе́сяць і др.

УВАГА: Этымалёгічнае я у слове глядзець чародуецца з націсьненым е: глядзе́ць — гле́дзячы, праду́гледзе́ць.

2. Склады перад націскам

Правіла 3. а) У першым складзе перад націскам заміж этымалёгічнага е (ё) заўсёды пішацца я: ве́чар — вячо́ра, ве́ліч — вялі́кі, ле́с — лясьні́к, зе́млі — зямля́, се́лы — сяло́, се́стры — сястра́, азе́ры — азяры́на, не́с — нясу́, ве́з — вязу́, а таксама: няма́, цяпе́р, няха́й, дзявѣ́ты, дзяся́ты і г. д.

б) у другім складзе перад націскам е замяняецца на я толькі тады, калі у першым няма а або я: нявучо́ны, лясьні́кі, далячы́ня, п'яву́ны, няшыро́кі, вялічы́няў, бязупы́нна, бяду́на, л'ятуце́ньне, мятусьня́, сястры́на, цяплы́ня і г. д.

в) Калі-ж у першым складзе ёсьць а (я), дык у другім пішацца

этымалёгічнае е: селянін, верабей, меркавалі, земляны, верацёны, зелянёе, мешаніна, цесьляры, сем'янін, лесавы і г. д.

г) У трэйцім і далейшых складох перад націскам этымалёгічнае е ніколі не замяняецца на я: верацяно́, бесьперапы́нна, бесьперашко́дна, бесьперабо́йна, недамага́ць і г. д.

д) Гэтаму самаму правілу падлягаюць і паасобныя не і без, прычым склады перад націскам лічацца ад націску таго слова, перад якім не і без стаяць, прыкл.:

1-шы склад перад націскам: ня ве́даю, ня ба́чыў, ня гле́дзячы; бяз кні́гі, бяз кло́пату, бяз су́вязі.

2-гі склад перад націскам: ня бы́ла, ня выхо́дзіў, бяз дзіця́ці, бяз сумле́ння; але не хачу́, не магу́, не хапі́ла, без папе́ры, без наця́жкі, без цяля́ці;

3-ці і далейшы склад перад націскам: не абмярко́ўвалі, не дастава́лі, без недаста́тку, без дапамо́гі; без недамага́ння, без абмеркава́ння і г. д.

3. Правапіс складаных словаў

Правіла 4. У складаных словах злучальныя гукі о, е пішуцца толькі пад націскам: куро́дым, сыро́вадка, сяго́лета, сяго́ння, сухе́дні.

Не пад націскам пішацца а (я): сенако́с, пуштацьве́т, землятру́с, ідэяле́гія.

Правіла 5. Складаныя словы звычайна ўважаюцца за паасобныя словы з адным націскам, і таму яны падпарадкоўваюцца агульным правілам аканьня, прыкл.:

1) о = а: канаво́д, дамасе́д, галялё́д, калама́зь, гарбано́сы, даўгано́сы, даўгагрывы́, даўгавя́зы, касаво́кі, дабрадзэ́й, навабра́нец, самасе́йка, чарназём, чартапало́х, чарнабры́вы, чарнагало́вы, разнаста́йны, багабо́йнасьць;

2) э = а: чарвато́чына, сардабо́льны, шасьцігадо́вы, шасна́ццаць, грахаво́днік;

3) е = я: Вялі́кдзень, мядзьве́дзь, сямна́ццаць, васямна́ццаць;

4) е = е: Белару́сь, сенжа́ць, белаву́сы, белабры́сы, белагало́вы, белагру́дыя, ветрао́ны, сьветлаво́кі, вербало́з.

2) У складаных словах «поў» пішацца толькі пад націскам: поў́нач, поў́дзень і по́лудзень; не пад націскам пішацца «паў»: паўго́да, паўчварта́ (рубля), паўпята́, паўшасты́ (вярсты), паўсяма́, паўвасьма́, паўдаро́жкі, паўпудо́вік і палу́кашак.

Правіла 6. Калі у вабедзьвюх складовых частках слова чуюцца раўнамоцныя націскі, дапушчаецца напісаньне ненацісьненых о, э, прыкл.:

о = о: што́дня, што́дзённы, што́месячны, чырво́нагру́дыя,

трóхпавярхóвы, цьвёрдакрылы, мóвавéда, прырóдавéда, слóва-
вытварéньне;

э = э: гéтарóчны, чéхаслава́цкі.

На гэтай самай падставе складанья лічбоўнікі, другою часткаю
якіх служыць слова «сот», і вытваранья ад іх парадкавыя пішуцца
з захаваньнем ненаціскных о, э (е): шэ́сьцьсо́т, сэ́мсо́т, во́семсо́т,
дзэ́вяцьсо́т, а таксама: шэ́сьцьсо́ты, сэ́мсо́ты, во́семсо́ты, дзэ́вяць-
со́ты.

4. Склады РО — ЛО — ЛЕ

Правіла 7. Націскныя склады РО, ЛО, ЛЕ часам не пад-
лягаюць аканьню, пераходзячы у РЫ, ЛЫ, ЛІ, прыкл.: гром — гры-
міць, дрож — дрыжаць, дрыгва, кроў — крыві — крывіч, бровы —
брыво, крошка — крышыць — крыху, скрогат — скрыгітаць, дро-
вы — дрывамі — дрывяны, брод — брысьці, глотка — глытаць —
праглынуць, блохі — бляха, блеск — блішчыць, а таксама яблык,
трыбух, трывога, хрысьціць і г. д.

5. Склады пасья націску

Правіла 8. У васнове слова пасья націску этымалёгічнае е
ніколі не пераходзіць у я: во́сень, ка́мень, жнё́ек, хво́ек, ве́расень,
ко́лер бэ́ленькі, дабрóдзей, зрóблена, асьвэ́тлена, хі́цер і г. д.

6. Правапіс гукаў і, у, ў

Правіла 9. Калі і або у стаяць асобна ці у пачатку слова,
дык яны не скарачаюцца (заўсёды пішуцца складовыя і, у): папера
і чарніла, читала і пісала; ён яго і поіць, і корміць; яна ідзе, усе
ішлі; была у нас, кніга у мяне, было улетку, бралі удзел, была
увага, гэта ускладніць і г. д.

У вершах дзеля захаванья памеру дапушчаецца скарачэньне
і і у, але толькі пасья галосных; скарачэньне гэтых гукаў пасья
звычайных і знакаў прыпынку непажаданае, прыкл.:

Душы і сэрцайка такога
І гэтай бязьмернай дабраты
Шукалі толькі хіба ў Бога —
Ў другіх людзей ня знойдзеш ты.

У 3-м радку скарачэньне у правільнае, а у чацьвертым ў ужыта
зусім няправільна, бо тут ў стаіць пасья працяжніка, гэта зна-
чыць пасья знаку прыпынку.

Таксама у Багдановіча:

«А завернеш ў завулак — ён цесны, крывы»; ў (скарочанае) пасья зычнага ужыта няправільна.

Правіла 10. Ў (нескладовае) пішацца:

1) Заміж в: а) у слове паміж галосным і зычным, а таксама на канцы словаў:

галава	але	галоўка
карова	»	кароўка
конавак	»	конаўка
ровам	»	роў
кыві	»	кроў

б) пасья галосных перад ётаванымі гукамі е, ё, ю, я, а таксама перад і: здаровы — здароўе, салаўя, салаўю, салаўі і пад.

2) Заміж цьвярдога л: а) у прыметніках і прадметніках:

поўны	заміж	полны
тоўсты	»	толсты
доўгі	»	долгі
жоўты	»	жолты
воўк	»	волк
таўкач	»	талкач
баўтаць	»	балтаць
баўтун	»	балтун і пад.

Але, калі пры зьмене слова цьвярдое л стане перад галосным, яго не пераходзіць у скарочанае ў:

іголка	бо	іголак
столка	»	столак
качалка	»	качалак
палка	»	палак
стол	»	стала
вол	»	вала
кол	»	кала
	і	г. д.

в) у дзеясловах прошлага часу мужч. роду адзін. ліку:

чытаў	заміж	чытал
пісаў	»	пісал
рабіў	»	рабіл
працаваў	»	працавал
быў	»	был
вучыў	»	вучыл
бачыў	»	бачыл
		і г. д.

У В А Г А: У слове «паў» (поў) ў пішацца заміж л ня толькі пасьля галосных перад зычнымі: паўмэтра, паўпуда, паўшклянкі і пад., але і перад галоснымі: паўаркуша, паўасьміны, прычым заўсёды разам, бяз злучка.

7. Прыстаўныя гукі («прыдыханьні»)

Правіла 11. Прыстаўное В пішацца:

1) Перад пачаткавым націсьненым о, але калі націск з о сыходзіць на іншы галосны і заміж о чуецца а, перад якім няма галоснага гукі, дык прыстаўны гук в адпадае:

Вокны, але пад акно
возера „ без азэраў
востраў „ Астравы (назоў вёскі) і пад,
а таксама: вожык, вогнішча.

Калі-ж перад пачаткавым ненацісьненым а ёсьць галосны гук, дык прыстаўны гук в застаецца: за вакном, на вазёрах, стала вастрэць, навастрэць, глядзіць у вакно і глядзелі у вакно, конь у ватаве і коні у ватаве, камень у вагні і дровы у вагні і г. д.

У В А Г А: У слове вока прыстаўное в застаецца ва усіх склянах: вочы, вачэй, вачамі, вачмі.

Гэтаму правілу падпарадкоўваюцца беларускія геаграфічныя назвы і прозьвішчы: Ворша, але аршанскі, Вольга.

2) Прыстаўное в пішацца перад пачаткавым карэнным у незалежна ад націску:

вўчыць і вучэньне
вўха „ вушмі
вўлей „ вульлёў
вўсы „ вусаты
вўзел „ вузлом
вуж „ вужака
вўліца „ г. д.

а таксама і паміж слова: навўка, вывўчаць, павўк, павучына, цівун, завўлак.

Але прыстаўное в ня пішацца, калі

а) пачатковае у ёсьць прыстаўка: удзел (дзяліба), увага (зьнявага), увязка (вязаць), уздоўж (доўгі) узімку (зіма), улетку (лета) і г. д.

б) калі пачатковае у вытваралася з в:

улада заміж влада
унук „ внук

удава заміж вдава
 уласнасьць „ власнасьць
 уюн „ в'юн
 уецца „ в'ецца.
 і г. д.

Правіла 12. Прыстаўныя і, а пішуцца, калі слова пачынаецца на зьбег зычных, прычым асабліва, калі першы зычны будзе р, л, м: іржа, іржышча, іржэ, ірваць, ільну, імхом, імгла, імшары, імкнуцца, аржаны, амшары, аўторак і г. д., а таксама: істужка, іскрыпка, Амсьціслаў.

УВАГА. У словах: гэты, гэтая, гэтае, гарэх, гостры— г таксама прыстаўны гук.

§ 2. Правапіс зычных

8. Зацьвярдзелыя зычныя

Правіла 13. Пасьля зцьвярдзелых зычных (ж, ч, ш, ц, р, дж) з галосных пішуцца толькі а, о, у, э, ы: часам, жоўты, жыта, чыгун, шыла, шырыня, рэчка, цыбуля, цэрква, дажджы і г. д.

9. Правапіс глухіх і звычкіх зычных

Звонкія: б, г, г (g), д, ж, з, дз, дж.

Глухія: п, х, к, т, ш, с, ц, ч.

Правіла 14. Звонкія зычныя на канцы словаў і перад глухімі чуваць, як адпаведныя ім глухія, і наадварот: глухія зычныя перад звонкімі чуваць, як звонкія. Але пісаць трэба так, як гэтыя гукі чуваць перад галоснымі:

блізка, а ня бліска, бо блізенька
 будка „ бутка „ будачка
 дзядзька „ дзяцька „ дзядзечка
 лыжка „ лышка „ лыжачка
 казка „ каска „ казаць
 хлеб „ хлєп „ хлеба
 лёд „ лёт „ лёлу
 ладзь „ лаць „ ладзіць
 боб „ боп „ бобу
 еж „ еш „ ежа, ежма
 касьба „ казьба „ касіць
 просьба, а ня прозьба, бо прасіць
 малацьба, а не маладзьба, бо малаціць
 пяцьдзясят, а не пядзьдзясят, бо пяцёра

Заўважыць напісаньне словаў: *надта, кепска, раптам, шмат, нават, скрозь, мяккі.*

Але прыменьнікі і прыстаўкі, якія канчаюцца *а б і д*, як: *аб, ад, пад, над, перад* (прад), заўсёды пішуцца нязьменна незалежна ад таго, стаяць яны перад звонкімі ці глухімі зычнымі:

<i>аб пень</i>	<i>абсыпаць</i>
<i>ад хаты</i>	<i>адхіліць</i>
<i>ад кнігі</i>	<i>адскочыў</i>
<i>пад сьвіта</i>	<i>падкінуў</i>
<i>пад шапкаю</i>	<i>падказаць</i>
<i>над табою</i>	<i>надсыпаў</i>
<i>над сабою</i>	<i>надсек</i>
<i>перад сваймі</i>	<i>прадстаўнік</i>

і г. д.

Правіла 15. Прыстаўкі, якія канчаюцца на *з*, як: *з, без* (бяз), *уз, раз, цераз, перад* глухімі зычнымі (*к, п, с, т, х, ц, ч, ш*) зьмяняюць *з* на *с*: *скаціўся, скарыстаць, схадзіць, бясконца, беспрацоўны, усход, ускласьці, успомніў, расьціць, раскрыць, рассыпаць, расказаць, растаяць, цераспалосіца* і г. д.

Але у гэтых прыстаўках *з* застаецца бяз зьмены:

1) перад звонкімі зычнымі: *згарыць, згінуць, бездапаможны, бяздомны, узгадаваць, зжаліўся, зьбіў;*

2) перад *в, л, м, н, р*: *зваліць, зважыць, злавіць, разламаць, разьмяць, узмацнецць, зьняць, узрасьці, разрэзаць, зрабіць* і г. д.

3) перад ётаванымі галоснымі *е, я, ю*: *узъехаў, разьязджалі, разьюшаны.*

4) Калі *з, без* (бяз) і *цераз* пішуцца асобна (прыменьнікі), дык *з* на *с* не зьмяняецца: *з хаты, бяз солі, бяз шапкі, цераз сад, цераз поле* і г. д.

10. Правапіс *д і т* (дзеканьне і цеканьне).

Правіла 16. Зычныя *д і т* у беларускай мове бываюць толькі цьвярдзя: *лёд, гарод, вада, другі, хата, халат, плот, бот* і г. д.

Пры памякчэньні гэтых гукаў *д* пераходзіць у *дз*, а *т* у *ц* мяккія (*дзь, ць*).

<i>лёд</i>	<i>на лёдзе</i>
<i>вада</i>	<i>у вадзе</i>
<i>гарод</i>	<i>у гародзе</i>
<i>буду</i>	<i>будзе</i>
<i>хата</i>	<i>у хаце</i>

халат у *халаце*
плот на *плоце*
бот у *боце*
 і г. д.

У В А Г А: Перад мяккім в карэнныя д і т заўсёды памякчаюцца: *дзьве, дзьвесьце, дзьверы, Дзьвіна, чацьвер, у Ліцьве, у таварысьцьве, амярцьвелы.*

Але перад мяккім в не зьмякчаецца:

а) прыставачнае д: *адвязаць, адвезьці (адвязу), адвесьці (адвяду) падвезьці, падвесьці, падвесіў, падвячорак, падвязалі* і г. д.

б) суфіксальнае т, перад якім ёсьць дз або ц: у *грамадстве, у супрацоўніцтве.*

11. Правапіс памякчаных з, с, дз, ц (з «т»).

Правіла 17. Перад мяккімі зычнымі гукі з, с, дз, ц памякчаюцца — *чуваць і пішацца; зь, сь, дзь, ць: зьмена, зьвер, зьняць, сьнег, сьвет, сьляза, посьпех, дзьве, дзьверы, цьвіце, цьвет цьмяны* і г. д.

Але перад г, к, х гэтыя гукі не памякчаюцца: *згінуць, схіліць, скінуць.*

12. Правапіс злучэньняў зычных.

Правіла 18. Злучэньне дс карэннага д з суфіксальным с у суфіксах *ск, ств* пішацца праз дз, прыкл.:

<i>заміж:</i>	<i>пішацца:</i>
<i>гарадскі</i>	<i>гар:дзкі</i>
<i>людскі</i>	<i>людзкі</i>
<i>суседскі</i>	<i>суседзкі</i>
<i>швэдскі</i>	<i>швэдзкі</i>

а таксама: *суседзтва, сьледзтва.*

Правіла 19. У злучэньнях *стн, стл, здн, рдц, рдн, ждн* сярэднія зычныя т, д у мове ня чуваць і ня пішуцца, напр.:

Заміж: <i>пачэстны</i>	пішацца: <i>пачэсны</i>
„ <i>постны</i>	„ <i>посны</i>
„ <i>існаваць</i>	„ <i>існаваць</i>
„ <i>карыстны</i>	„ <i>карысны</i>
„ <i>злостны</i>	„ <i>злосны</i>
„ <i>няшчастны</i>	„ <i>няшчасны</i>

Заміж:	пастлаць	пішацца	паслаць (пасьцель)
"	поздны	"	позны
"	сэрца	"	сэрца
"	міласэрдны	"	міласэрны
"	каждны	"	кажны.

УВАГА: Заміж слова «соўнца» пішацца сонца.

Правіла 20. Калі злучэньне сч чародуецца з ск, дык гэтае злучэньне пішацца праз шч, напр.

ласка	лашчыца
воск	вашчына
трэск	трашчыць
піск	пішчыць
польскі	Польшча
прускі	Прушчына
Менск	Меншчына
пяскі	пяшчаны.

Правіла 21. Калі злучэньне дч чаргуецца з цк, дык пішацца праз чч, прыкл.:

нямецкі	Нямеччына
турэцкі	Турэччына
полацкі	Полаччына
слуцкі	Случчына
казацкі	казаччына
старасьвецкі	старасьвеччына.

Правіла 22. Заміж злучэньняў жс, зс, шс, сс, карэнных ж, з, ш, с з суфіксамі ск і ств, чуваць і пішацца с, прыкл.:

Заміж:	прыгожства	пішацца	прыгоства
"	множства	"	мноства
"	божскі	"	боскі
"	рыжскі	"	рыскі
"	пражскі	"	праскі
"	французскі	"	французскі
"	каўказскі	"	каўкаскі
"	птушства	"	птуства
"	хараштва	"	хараства
"	чэшскі	"	чэскі
"	беларускі	"	беларускі
"	палескі	"	палескі.

УВАГА: У дзеяслоўных формах зваротнага стану (з ся на канцы) злучэньні шс, жс пішуцца этымалёгічна:

<i>мыеш</i>	<i>мыешся</i>
<i>вучыш</i>	<i>вучышся</i>
<i>купаеш</i>	<i>купаешся</i>
<i>ня руш</i>	<i>ня рушся</i>
<i>не парэж</i>	<i>не парэжся</i>

Правіла 23. Злучэньні *тс, кс, цс, чс*, карэнных *т, к, ц, ч* з суфіксамі *ск, ств* пераходзяць у мове і на пісьме у *ц*, прыкл.:

Заміж:	братскі	пішацца	<i>брацкі</i>
»	братства	»	<i>брацтва</i>
»	вар'ятства	»	<i>вар'яцтва</i>
»	студэнтскі	»	<i>студэнцкі</i>
»	сваякскі	»	<i>сваяцкі</i>
»	сваякства	»	<i>сваяцтва</i>
»	казакскі	»	<i>казацкі</i>
»	мастакскі	»	<i>мастацкі</i>
»	грэцкі	»	<i>грэцкі</i>
»	выдавецтва	»	<i>выдавецтва</i>
»	купецскі	»	<i>купецкі</i>
»	купецства	»	<i>купецтва</i>
»	ткацкі	»	<i>ткацкі</i>

Правіла 24. Калі карэнныя *т, д, ч* стаяць перад суфіксальным *к*, дык *тк, дк, чк* даюць злучэньні *тц, тч, дц, дч* і *чц*, прычым злучэньні *тц, дц, чц* вымаўляюцца як *цц*, а злучэньні *тч, дч*, вымаўляюцца як *чч*, але гэтыя злучэньні пішуцца этымалёгічна, прыкл.:

чуваць:		але пішыцца:
матка	пры маццы	<i>матцы</i>
нітка	на ніццы	<i>на нітцы</i>
загалка	у загаццы	<i>у загадцы</i>
суседка	сусенцы	<i>суседцы</i>
дачка	даццы	<i>бачцы</i>
качка	каццы	<i>качцы</i>
сарочка	у сароццы	<i>у сарочцы</i>
нітачка	па нітаццы	<i>нітаццы</i>
матка	маччын	<i>матчын</i>
суседка	сусеччын	<i>суседчын</i>

УВАГА: Злучэньне *дц* у лічбоўніках пішацца фанэтычна праз *цц*: адзінаццаць, дванаццаць, чатырнаццаць, сямнаццаць, васьмнаццаць, дзевятнаццаць, дваццаць, трыццаць.

Правіла 25. Калі прыстаўкі *з, раз, без, цераз* злучаюцца са словамі, якія пачынаюцца з *ч*, дык пішацца *шч*: *шчасаць, шчышчаць; рашчасаць, радчухаць, бяшчыства, бяшчэсьціць, шчасьце, рошчына.*

Правила 26. У злучэньнях *сч, зч*, пры спалучэньні асновы з суфіксамі *пішацца* як і *чуваць*, злучэньне *шч*, прыкладам:

<i>перапісаць</i>	—	<i>перапішчык</i>
<i>разнасіць</i>	—	<i>разношчык</i>
<i>прыказ</i>	—	<i>прыкашчык</i>
<i>п. правоз</i>	—	<i>п. правошчык</i>
<i>паказаць</i>	—	<i>пакашчык</i>
<i>аб'езд</i>	—	<i>аб'ешчык</i>
<i>пяскі</i>	—	<i>пяшчаны</i> (тут <i>ск</i> чародуецца з <i>шч</i>).

Правила 27. Злучэньні *дч, тч* карэнных *д, т* з суфіксамі *чы, чык*, пішуцца этымалёгічна:

<i>сьлед</i>	<i>следчы</i>
<i>загад</i>	<i>загадчык</i>
<i>газэта</i>	<i>газэтчык</i>

13. Правапіс падоўжаных зычных («падвойных»)

Правила 28. На месцы старой групы гукаў: галосны + зычны + *ј* + галосны («весе + л + *ј* + е», «жы + т + *ј* + е») у беларускай мове (звычайна на канцы прадметнікаў) атрымаліся падоўжаныя зычныя з прыціснутым вымаўленьнем («падвойныя»).

Падоўжаныя зычныя могуць быць толькі паміж галосным: *дзьдзь: судзьдзя, ладзьдзя, медзьдзю, разводзьдзе, паводзьдзе, дзесяцігодзьдзе.*

зьзь: гразьзь, мазьзь, рызьзь, зьзяе, зазьзяць, палозьзе;

льль: ральля, ільля, вясельле, кольле, сольлю, Купальле, гальлё, зельле, прывольле, ільле, ільлецца (лепш — *ліе, ліецца*).

ньнь: каменьне, карэньне, заданьне, чытаньне, пісаньне, здарэньне, пытаньне, сумленьне, паведамленьне, узгадаваньне, скарыстаньне, паражэньне, вараньне;

сьсь: калосьсе, валосьсе, касьсё, двукосьсе, бруссье, сугалосьсе, гусьсю;

цьць: жыцьцё, вецьце, багацьце, куцьця, разьвіцьцё, пяцьцю, дзесяцьцю, дваццацьцю, трыццацьцю;

Але: *моладасьцю, старасьцю, шасьцю* без падваеньня *ц*, бо яно стаіць паміж зычным і галосным: «моладась + *ц* + ю», «шась + *ц* + ю».

жж: збожжа, падарожжа, узьбярэжжа;

чч: сук — суччо, лыка — лыччо, запеччу, у ваччу, ламачча, зарэчча, аблічча;

шш: узвышша, зацішша, у вушшу, з роскашшу.

Апрача таго падоўжання зычных з прыціснутым вымаўленьнем зьяўляюцца пры злучэньні прыстаўкі з карэнным гукам, ці карэнага *н* з суфіксальным *н*, прыкл.: *рассыпаць, ссыпаць, бясспрэчна, расьсьмяяўся, аддаць, паддаць, бяззубы, раззлаваўся*; але — *расказаць* (раз + казаць, а ня раз + сказаць);

каменны, насьценны, ячменны, конны, машынны, чыгунны, надзённы, раённы, вапенны, карэнны, страшэнны.

Падвойнае *цц* пішацца:

а) у лічбоўніках: *адзінаццаць, дванаццаць, трынаццаць, дзевятнаццаць, дваццаць, трыццаць*;

б) у дзеясловах неазначальнай формы і у 3-й асобе адзіночнага і множнага ліку цяперашняга або будучага простага часу, калі *ц* стаіць пасля галосных: *мыцца, вучыцца і вучацца, купацца, смяяцца; мыецца — мыюцца — памыюцца, купаецца — купаюцца — пакупаюцца і г. д.*

Але калі *ц* стаіць пасля зычных, дык пішацца адно *ц*: *здасца, ад'есца, наесца.*

УВАГА. Зычныя *б, п, м і р*, а таксама *ў* не падвойваюцца, прыкл.: *бязрыб'е, куп'ё, сям'я, надвор'е, здароўе, салаўі.*

14. Ужываньне *ь* (мяккага знаку) і *(')* апострафу.

Правіла 29. *ь* (мяккі знак) ужываецца:

1) Пасля мяккіх зычных для абазначэньня іхнае мяккасьці, прыкл.: *зьвер, сьнег, дзьве, дзьверы, дзьме, пень, конь, людзьмі, маладосьць, чытаньне, заданьне, зазьязе, восьмы і г. д.*

2) Калі мяккі зычны ня зьліваецца з наступным ётаваным гукам (*е, ё, я, ю*), прыкл.: *зьелі, зьява, зьяўляюцца, разьюшаны, зьехаліся, зьезд, зьіначыць і г. д.*

Правіла 30. Апостраф *(')* ужываецца, калі цьвярды зычны ня зьліваецца з наступным ётаваным галосным, прыкл.: *надвор'е, п'ю, б'ю, куп'ё, сям'я, бар'ер, п'яўка, бязрыб'е, вераб'і, аб'ява, шматкроп'е, саф'ян, аб'ехаць, аб'есьці, пад'ехаў, пад'еў і г. д.*

Б. Націск

Правіла 31. Націск ставіцца тады, калі слова можа ужывацца з рознымі націскамі і пры кожным націску мае новае значаньне, або калі слова малаведамае і трэба дакладна азначыць ягонае вымаўленьне, прыкл.:

вада́	—	ва́да
вѣ́клікалі	—	вы́клікалі
вучѣ́ць	—	вучы́ць
мука́	—	му́ка
ма́залі	—	маза́лі

В. Правілы пераносу словаў

Правіла 32. 1) Слова пераносіцца паводля складоў: лі-та-ра-ту-ра, стра-ха, шко-ла.

2) Аднаскладовыя словы не пераносяцца: стол, воўк, дзень, сто, дрот.

3) Адно літару нельга пакідаць у радку або пераносіць: яна, елі, яма, яло-вец, яг-ня; сі-няя, лі-нія, лет-няе, усяе, твае, на-дзея.

4) Літарныя злучэньні дз, дж, калі яны абазначаюць адзін гук, нельга разьдзяляць: гру-дзі, ва-дзе, жар-дзё, су-дзіць; даж-дзы, ха-джу, ва-джу, адра-джэньне.

Але: ад-зімаваў, ад-жаў, бо тут дз і дж становяць па два гукі.

5) Літары й, ў, ь (мяккі знак) не аддзяляюцца ад папярэдняй літары: вай-на, зай-цы, свай-го, чытай-ма; галоў-ка, асноў-ны, поў-на, людзь-мі, чытань-не, жыць-цё, боль-шы.

6) Аднаскладовую прыстаўку пры пераносе нельга разьдзяляць: пад-пісаў, бяс-конца, рас-пыталі, пры-ткнуцца, ад-значыць, ад-жануць і г. д. Але нельга пераносіць так: «раз-умны», бо тут няправільны падзел на склады; трэба пераносіць так: разум-ны.

7) Злучэньне зычных разьбіваецца: пісь-мо, паль-цы, сяс-тра, цёп-лы, леп-шы, друж-ба, пал-ка, вар-та, страш-на і г. д.

8) З дзвюх аднакіх зычных пры пераносе адна пакідаецца, а другая пераносіцца: камен-ны, калось-се, галь-лё, ноч-чу, збож-жа, насень-не і г. д.

Частка II

А. Правапіс часьціцаў мовы і часьцінак

§ 3. Правапіс прадметнікаў

I. Правапіс ненацісьненых е і я у прадметніках

Правіла 33. Ненацісьненае е у марфалёгічных формах прадметнікаў пішацца:

1) у назоўным і вінавальным склонах адзіночнага ліку ніякага роду: *поле, зельле, сьнеданьне, насеньне, чытаньне, здарэньне, пытаньне* і г. д.

2) у клічным склоне мужчынскага роду: *браце, голубе, суседзе, дубе* і пад.

3) у творным склоне адзіночнага ліку мужчынскага і ніякага роду: *гаем, краем, локцем, цесьцем, полем, зельлем, сьнеданьнем, чытаньнем, здарэньнем, пытаньнем* і г. д.

4) пры цьвярдой аснове у месным склоне адзіночнага ліку усіх родаў і у давальным склоне жаночкага роду:

<i>народ</i>	<i>у народзе</i>
<i>парог</i>	<i>на парозе</i>
<i>л с</i>	<i>у лес , як на сталё, аб вале;</i>
<i>сл ва</i>	<i>у слове</i>
<i>палена</i>	<i>на палене</i>
<i>сьвята</i>	<i>аб сьвяце, як на вакне, у гумне;</i>
<i>хата</i>	<i>хаце і у хаце</i>
<i>дарога</i>	<i>д р зе і на дарозе</i>
<i>школа</i>	<i>школе і у школе, як у вадзе на градзе;</i>

5) У назоўным склоне множнага ліку мужчынскага роду з суфіксамі *ін* і *ове*, прыкл.:

<i>селянін</i>	<i>сяляне</i>
<i>мешчанін</i>	<i>мяшчане</i>

<i>палачанін</i>	<i>палачане</i>
<i>брат</i>	<i>братове</i>
<i>муж</i>	<i>мужове і пад.</i>

Правіла 34. Ненацісьненае я пішацца у наступных марфа-
лэгічных формах прадметнікаў:

1) у назоўным склоне адзіночнага ліку жаночкага роду: *доля, воля, песьня, вішня і г. д.*;

2) у назоўным склоне адзіночнага ліку ніякага роду на мя і у назовах маладых жывёлінаў: *імя, племя, цемя, дзіця, цяля, парася*;

3) у родным склоне адзіночнага ліку мужчынскага і ніякага роду: *прыцеля, вучня, дурня, злодзея, як: каня лася' поля, зельля, чытанья, сьнеданья, як: жыцьця, быцьця*;

4) у творным склоне адзіночнага ліку жаночага роду: *доляю (й), воляю (й), песьняю (й), вішняю (й) і г. д.*

5) у родным склоне множнага ліку усіх родаў на яў-(аў), калі націск ня падае на канчатак: *вучняў, локцяў, зямляў, здарэньняў, сьнеданьяў і г. д.*;

6) у давальным склоне множнага ліку усіх родаў, калі націск ня падае на канчатак, напр.: *вучням, локцям, зямлям, здарэньням, сьнеданьям і г. д.*

7) у творным склоне множнага ліку усіх родаў: *пнямі, ласямі, вучнямі, локцямі, зямлямі, здарэньнямі і г. д.*;

8) у месным склоне множнага ліку усіх родаў з націскам не на канчатку: *аб вучнях, локцях, зямлях, здарэньнях, сьнеданьях і г. д.*

II. Правапіс канчаткаў у прадметніках

Правіла 35. У формах роднага склону адзіночнага ліку прадметнікаў мужчынскага роду ужываюцца два канчаткі: — а (я) або — у (ю) у залежнасьці ад іхнага значанья.

1) — а (я) пішацца, калі прадметнікі азначаюць прадметы непадзельныя, частка якіх ня можа назвацца імём цэлага прадмету, г. знач.:

а) прадметы жывыя: *сына, брата, вала, вужа, салаўя*;

б) рэчы і прылады: *сшытка, стала, сярпа, бота, плуга, а таксама: пня, дуба, клёна*;

в) назовы частак цела: *локця, пальца, ілба, кіпця, языка*;

г) назовы месяцаў: *кастрычніка, лістапада, сьнежня, студня, чэрвеня*;

д) назовы мераў, грошай: *мэтра, літра, фунта, пуда, рубля, франка*;

е) памяншальныя: *лясочка, кавалачка, садочка*.

2) -у (ю) пішаца у прадметніках мужчынскага роду, калі яны азначаюць прадметы падзельныя, г. зн. такія, частка якіх можа назвацца імём цэлага прадмету:

а) назовы матар'ялаў і зьяваў: пяску, вугалю, попелу, дажджу, сьнегу, гароху, бобу, дзёгцю, дыму, туману, а таксама: агню, грому, ветру;

б) разумовыя паняцьці: розуму, жалю, болю, суму, страху, голасу, клопату, запалу, поступу, факту, друку;

в) прадметы зборныя: люду, нагоўпу, народу, лесу, рою, лому;

г) прадметнікі іншамоўнага паходжаньня: дакумэнту, тому, пляцу, інстытуту, тэхнікуму, працэнту;

д) словы, якія цяжка падвесьці пад які-небудзь выпадак: краю, сьвету, твару, сьледу.

УВАГА 1. Некаторыя прадметнікі маюць падвойныя канчаткі: з маста і з мосту, аўса і аўсу; ніводнага каменя, але у полі многа каменю; мы спыніліся каля дуба (канкрэтны прадмет), але: стол зроблены з дубу (матар'ял).

УВАГА 2. У географічных назовах у вадных выпадках дапушчаецца канчатак—у (ю), у другіх—а (я), а у трэйціх тыя і другія, прыкл.:

з Менску, з Слуцку, з Полацку, з Дону; але з Барысава, з Рагачова, з Міра, з Кіева;
з Гомелю і з Гомеля, з Бэрліна і з Бэрліну, з Парыжа і з Парыжу.

Правіла 36. У творным склоне адзіночнага ліку прадметнікі мужчынскага і ніякага роду маюць канчаткі пад націскам -ом (ём), не пад націскам -ам, -ем; сталом, рыбаком, гумном, канём, салаўём, жыцьцём, гальлём; з народам, са словам, локцем, краём, гаём, полем, чытаньнем.

Правіла 37. Творны склон прадметнікаў жаночкага роду на а (я) мае канчаткі пад націскам -ою (ёю), або ой (ёй), а не пад націскам -аю (яю) або -ай (яй), прыкл.: сахою і сахой, вадою і вадой, зямлёю і зямлёй, хатаю і хатай, доляю і доляй, песьняю і песьняй.

Калі-ж аснова канчаецца на зычны, дык творны склон адзіночнага ліку жаночага роду можа мець канчатак -у (ю), прычым, калі зычны перад канчаткам стаіць пасья галоснага, дык ён падвойваецца, а калі пасья зычнага, дык не падвойваецца, прыкл.: соль—соляй і сольлю, сталь—сталляй і стальлю, моладзь—моладзай і моладзьдзю, медзь—медзай і медзьдзю, гразь—гразёю і гразьцю, печ—печай і печчу, ноч—ночай і ноччу; але радасьцяй або радасьцю, старасьцяй або старасьцю, маладосьцяй або маладосьцю, косьцяй (касьцёю) або косьцю.

Правіла 38. Прадметнікі у месным склоне адзіночнага ліку маюць канчаткі:

1) -е ва усіх родах з асновамі на цьвярдды зычны, прыкл.: стол—на стале, дуб—на дубе, горад—у горадзе; галава—на галаве, сасна—на сасьне, яма—у яме, дарога—на дарозе; акно—на вакне, гумно—у гумне, слова—у слове, волава—аб волаве;

2) э маюць прадметнікі жаночкага роду з асноваю на к, калі націск прыходзіцца на канчатак: рука—у руцэ, рака—на рацэ.

УВАГА. У наступных словах дапушчаецца канчатак э побач з іншымі: у дварэ, на дварэ (або у двары, на двары), на гарэ (або на гары), на малацэ (або на малаку), на языцэ (або на языку).

3) і маюць прадметнікі усіх родаў з асноваю на мяккі зычны, а у мужчынскім родзе і на й, напр.: конь—на кані, пень—на пні, агонь—у вагні, локаць—на локці; край—у краі, Дунай—на Дунаі, гай—у гаі, звычай—аб звычайі; зямля—на зямлі, кузьня—у кузьні, песьня—аб песьні; поле—на полі, зелье—у зельлі, жыцьцё—у жыцьці.

4) На—ы у месным склоне канчаюцца:

а) прадметнікі усіх родаў з асноваю на зацьвярдзелы зычны (ж, ч, ш, ц, р, дж): нож—на нажы, ключ—аб ключы, кош—у кашы, канец—на канцы, бор—у бары, дзяжа—у дзяжы, печ—на печы, душа—на душы, вуліца—на вуліцы, гара—на гары; плячо—на плячы, вогнішча—у вогнішчы, сонца—на сонцы, мора—у моры.

УВАГА. Прадметнікі мужчынскага роду з рознымі асновамі як зацьвярдзелымі, так і з цьвярддымі і мяккімі, калі азначаюць асобу, чалавека, дык у месным склоне маюць канчатак -у (ю): Лукаш—пры Лукашу, Грыгор—на Грыгору, цясьляр—аб цясьляру, токар—аб токару, немец—аб немцу, японец—аб японцу, а таксама: аб Лявону, аб Тарасу, на Ігнату, аб Міхасю, пры кавалю і г. д.

б) канчатак ы у давальным і месным склонах маюць усе прадметнікі жаночкага роду з асноваю на к, калі націск ня прыходзіцца на канчатак, прычым к чародуецца з ц, напр.: матка—пры матцы, дачка—аб дачцы, рэчка—у рэчцы, шапка—у шапцы, казка—у казцы, граматыка—у граматыцы, навука—у навуцы і г. д.

УВАГА. Усе прадметнікі жаночкага роду адзіночнага ліку у давальным склоне маюць тыя самыя канчаткі, што і у месным склоне.

5) На у канчаюцца прадметнікі мужчынскага і ніякага роду з асновамі на к: на суку, пры чалавеку, аб ваўку, у Менску, у Слуцку, на веку, на воку, у малаку.

УВАГА 1. Калі прадметнікі мужчынскага і ніякага роду маюць аснову на г ці х, дык месны склон можа мець таксама канчатак у, як і з асноваю на к: у страху, на парогу, у кажуху, у вуху, на рагу (вуліцы), але: на розе (вала).

Калі-ж г, х чародуюцца з гукамі з, с, дык тады будзе канчатак е: у *стра́се, на парозе, у кажусе, у вусе.*

У В А Г А 2. У прадметніках усіх родаў з асноваю на г, х у месным склоне, а у жаночкім родзе і у давальным г, х чародуюцца з гукамі з і с, прыкл.: *луг — на лузе, гарох — у гаросе, вуха — у вусе, дарога — дарозе і на дарозе, кніга — кнізе і у кнізе, страха — стра́се і на стра́се.*

Правіла 39. Прадметнікі усіх родаў у назоўным склоне множнага ліку маюць канчатак у цьвярдых і зацьвярдзелых асновах *ы*, у мяккіх і пасья г, к, х — канчатак *і*: *народ — народы, авадзень—авадні, хата—хаты, песьня—песьні; мора—моры, поле—палі, парог — парогі, дарога — дарогі, воўк — ваўкі, жонка — жонкі і жанкі (апошняя — тое самае, што і «жанчыны»); кажух — кажухі, страха — стра́хі.*

Але: *селянін — сяляне, грамадзянін — грамадзяне, мешчанін — мяшчане і інш. (гл. прав. 33; 5).*

У В А Г А. Наступныя прадметнікі з цьвярдою асноваю у назоўным склоне множнага ліку заўсёды маюць канчатак *і*, а ня *ы*: *люд — людзі, гон — гоні і побач той і другі: калена — калені і калены, чорт — чэрці і чарты, сусед — суседзі і суседы (два, тры суседы).*

Правіла 40. Прадметнікі мужчынскага і ніякага роду у родным склоне множнага ліку маюць пад націскам канчаткі *-оў (ёў)* а не пад націскам ва усіх родах — *аў (яў)*, напр.: *валоў, сталоў, ласёў, пнёў, кавалёў, палёў, наро́даў, настаўнікаў, гўмнаў, мо́раў, кні́гаў, рэ́чаў, пры́яцеляў, алё́няў, за́даныяў, пы́таньняў, сьне́даньняў, ві́шняў, ма́зяў, ла́зьняў і г. д.*

Але у прадметніках жаночкага і ніякага роду, а у некаторых словах і мужчынскага роду могуць быць формы аднае асновы, прыкл.: *рагоў і рог, гадоў і год (пяць год), пяць чалавек, сялян, мяшчан; вокнаў і вокан або вакон, хатаў і хат, сохаў і сох, хваляў і хваль, а таксама: задач, школ, вуліц, хвоек, жнеек, рук, ног, гор і г. д.*

Правіла 41. Прадметнікі мужчынскага роду у родным склоне множнага ліку маюць канчатак *-ай (яй)* не пад націскам, а пад націскам ей толькі у словах: *грош — грошай, конь — коняй, гон — гоняй, але: люд — людзей, госьць — гасьцей, лапаць — лапцэй, чорт — чарцей.*

Правіла 42. У прадметніках жаночкага роду з канчаткамі на зычны могуць быць канчаткі *-аў (яў)* толькі не пад націскам. У націсьненых-жа канчатках будзе *-эй, ей*, прыкл.: *мы́шаў, пэ́чаў, сенажа́цяў, сў́вязяў, асаблі́васьцяў, ула́сьці́васьцяў, але: мышэ́й, пяхэ́й, кура́й, касьце́й, гусе́й, сьвіне́й.*

У В А Г А: 1. Прадметнікі жаночкага роду з асноваю на *в, л, м, н, р*, асабліва калі гэтыя гукі стаяць па зычных, маюць толькі канчатак *-аў (яў)*, прыкл.: *клятва—клятваў, брытва —*

брытваў, мятла — мётлаў, пальма — пальмаў, патэлья — патэльяў, студня — студняў, кузьня — кузьняў і г. д.

2. Прадметнікі жаночкага роду на -ня заўсёды маюць толькі поўныя канчаткі: песьня — песьняў, вішня — вішняў, лазьня — лазьняў.

3. Прадметнікі, у якіх пры адкіданьні канчатку павінна атрымацца нескладовае ў або й, заўсёды маюць толькі поўныя канчаткі: слова — словаў (а ня слоў), умова — умоваў, станцыя — станцыяў (а ня станцый).

4. Калі прадметнікі ніякага роду маюць перад канчаткам зьбег зычных або падоўжанья зычных, дык у родным склоне множнага ліку канчаюцца на аў (яў), прыкл.: выдавецтваў, брацтваў, заданьяў, пытанняў, падарожжаў і г. д.

Правіла 43. Калі аснова канчаецца на злучэньне двух ці больш зычных, дык паміж зычнымі зьяўляюцца устаўныя гукі, пад націскам о (ё), а не пад націскам а, е, напр.: кросны — красён, вёдры — вёдзер — і вядзёр, землі — зямель, палотны — палόцея і палацён, вокны — вóкан і вакóн, жорны — жóран і жарóн, сарочки — сарóчак і сарачóк, сястра — сясьцёр, вёска — вёсак, жнейка — жнеек.

Правіла 44. Вінавальны склон множнага ліку прадметнікаў усіх родаў, якія абазначаюць назовы жывёлы, падобен да назоўнага склону, а да роднага склону падобен толькі тады, калі прадметнікі абазначаюць асобу, чалавека, напр.: пасу коні, паю валы, дояць каровы, стрыглі авечкі, кармлю цяляты, ганю парасяты і г. д.

Але: шануюць бацькоў, люблю братаў, паслалі жанок, бачылі сясьцёр, гадую дзяцей.

Правіла 45. У давальным склоне множнага ліку прадметнікі мужчынскага і ніякага роду маюць канчаткі пад націскам -ом (ём), а не пад націскам -ам (ям); жаночкі-ж род на а (я) заўсёды мае канчатак -ам (ям), прыкл.: каму? чаму? валóm, сталóm, пнём, ласём, палём; наро́дам, парóгам, лóкцям, цесьцям, здарэ́нням, пыта́нням, а таксама: рука́м, нага́м, ха́там, со́хам і г. д.

Правіла 46. Творны склон прадметнікаў множнага ліку ва усіх родах мае канчаткі -амі (ямі), (часам і проста -мі) незалежна ад націску, прыкл.: сталáмі, наро́дамі, рука́мі, ха́тамі, сёламі, пня́мі, лóкцямі, вішня́мі, зёмля́мі, касьця́мі і касьцьмі, людзя́мі і людзьмі.

Правіла 47. У месным склоне множнага ліку прадметнікі мужчынскага і ніякага роду маюць канчаткі пад націскам -ох (ёх), а не пад націскам -ах (ях). Прадметнікі жаночкага роду на -а (я) у гэтым склоне заўсёды маюць канчаткі ах (ях), напр.:

на сталóх, аб валóх, на пнёх, аб ласёх, на палёх, у наро́дах, на парóгах, у мо́рах, у вазёрах, на лóкцях, аб цесьцях, у задáннях, пры пыта́ннях, у рука́х, нага́х, на касьцёх, у ха́тах, на со́хах, у ма́зях і г. д.

У В А Г А: Калі прадметнікі мужчынскага роду маюць форму роду жаночкага на -а (я): *стараства, дзядзька, старшыня, судзьдзя*, а таксама *паэта, патрыёта*, дык такія прадметнікі у назоўным, родным і вінавальным склонах адзіночнага ліку маюць і формы жаночкага роду: (няма) *старасты, дзядзькі, старшыні, судзьдзі, паэты, патрыёты*; (бачу) *старасту, дзядзьку, старшыню, судзьдзю, паэту, патрыёту*.

У давальным, месным і творным склонах адзіночнага ліку гэтыя прадметнікі з цьвярдою асноваю маюць формы мужчынскага роду, а з мяккаю асноваю — формы жаночкага роду, прыкл.: давальны і месны склон (каму?, аб кім?): *дзядзьку, старасту, паэту, патрыёту*, але: *старшыні, судзьдзі*, як: *вішні, песьні*.

Творны склон: *дзядзькам, старастам, паэтам, патрыётам*, але: *старшынёю, судзьдзёю*.

У множным ліку прадметнікі мужчынскага роду з канчаткам а (я) скланяюцца так, як і без канчатку: *старасты, старшыні, старастаў, старшыняў, старастам, старшыням* і г. д.

Правіла 47'. Пад уплывам беларускіх прыметнікаў на -істы, -ысты — прысадзісты, завівасты, плячысты пазычаныя з чужых моваў прадметнікі на -іст прынялі на канцы *ы*: *арганісты, цымбалісты, гімназісты, сэмінанарысты, сацыялісты, капіталісты*.

Гэтыя прадметнікі скланяюцца, як прыметнікі.

Адзіночны лік

Н. сацыялісты,	сацыялістая
Р. сацыялістага,	сацыялістае
Д. сацыялістаму,	сацыялістай
В. сацыялістага,	сацыялістую
Т. сацыялістым	сацыялістай
М. аб сацыялістым,	сацыялістай

Множны лік

Н. сацыялістыя
Р. сацыялістых
Д. сацыялістым
В. сацыялістых
Т. сацыялістымі
М. аб сацыялістых.

III. Правапіс некаторых суфіксаў у прадметніках

Правіла 48. 1) Памяшальна-ласкальныя прадметнікі маюць суфіксы *-ак, -ік, -ык*, у якіх галосныя гукі вымаўляюцца ня-

выразна. Калі у родным склоне нявыразны гук выпадае, дык пішацца -ак, а калі не выпадае, дык пішацца -ік, -ык, прыкл.: ельнічка — ельнічак, галасочка — галасочак, сакалочка — сакалочак, чаўночка — чаўночак, садочка — садочак; століка — столік, саколіка — саколік, дожджыка — дожджык, хлопчыка — хлопчык, дубчыка — дубчык, ключыка — ключык, каменчыка — каменчык.

2) У памяншальна-ласкальных суфіксах -аньк, -еньк, перад к пішацца ь (мяккі знак): зоранька, вішанька, песенька.

3) Калі прадметнік канчаецца на нь, дык ь (мяккі знак) перад суфіксамі -чык і -шчык не захоўваецца, прыкл.: камень — каменчык — каменшчык, струмень — струменчык, а таксама: бэтон — бэтоншчык, барабан — барабаншчык.

Але пасля л мяккі знак пішацца: тачыльшчык.

§ 4. Правапіс прыметнікаў

I. Правапіс ненацісьненых е і я у прыметніках

Правіла 49. Ненацісьненае е пішацца:

а) у назоўн. і вінав. склонах адзіночнага ліку прыметнікаў ніякага роду: новае (гумно), старое (дзерава);

б) у родным с-тоне адзіночнага ліку прыметнікаў жаночкага роду: новае (хусткі), старое (хаты).

Ненацісьненае я пішацца у наступных формах:

1) У назоўным і вінавальным склонах адзіночнага ліку прыметнікаў ніякага роду і у назоўным склоне адзіночнага ліку жаночкага роду:

сіняе (шкло), летняе (раньне), сіняя (папера), летняя (пара);

2) у родным склоне адзіночнага ліку ва усіх родах: летняга (дня), ранішняга (туману), сіняга (шкла), летняе (й) (ночы);

3) у давальным склоне адзіночнага ліку мужчынскага і ніякага родаў: летняму (дню), сіняму (шклу);

4) у родным, давальным і месным склоне адзіночнага ліку жаночкага роду: летняе і летняй (ночы);

5) у творным склоне адзіночнага ліку жаночкага роду: летняю і летняй (ноччу);

6) у назоўным і вінавальным склонах множнага ліку прыметнікаў усіх родаў: новыя сталы, новыя кнігі, новыя гумны.

II. Правапіс канчаткаў прыметнікаў

Правіла 50. У назоўным і аднолькавым з ім вінавальным склоне адзіночнага ліку прыметнікі мужчынскага роду

маюць канчаткі пры цв'ярдой аснове *ы*, а пры мяккой *-і*: *новы год, летні дзень*; жаночкага роду *-ая* (*яя*): *новая хата, летняя ноч*; ніякага роду не пад націскам *-ае* (*яе*): *но́вае гумно, сiняе мора*, а пад націскам *-ое*: *старо́е гумно, сьляпо́е кацянё і г. д.*

Правіла 51. У родным склоне адзіночнага ліку прыметнікі мужчынскага і ніякага роду пад націскам маюць канчатак *-ога*, не пад націскам пры цв'ярдой аснове *-ага*, пры мяккой *-яга*: *старо́га дуба, мало́га дзіцяці; разу́мнага чалавека, сьвѣтлага сонца, сiняга шкла.*

У жаночкім родзе пад націскам канчатак *-ое*, або *ой*, не пад націскам *-ае* (*яе*) або *ай* (*яй*): *маладо́е або маладо́й яблыны, но́вае або но́вай кнігі, ле́тняе або ле́тняй ночы.*

Правіла 52. У давальным склоне адзіночнага ліку прыметнікі мужчынскага і ніякага роду пад націскам маюць канчатак *-ому*, не пад націскам пры цв'ярдой аснове *-аму*, а пры мяккой *-яму*: *старому дубу, малому дзіцяці, разумнаму чалавеку, сьветламу сонцу, сiнямү шклу*; прыметнікі жаночкага роду маюць канчатак пад націскам *-ой*, не пад націскам *-ай* (*яй*): *старо́й мовы, маладо́й яблыны, но́вай кнігі, ле́тняй ночы.*

Правіла 53. Прыметнікі жаночкага роду у вінавальным склоне адзіночнага ліку маюць канчатак *-ую* (*юю*): *нову́ю кнігу, це́лную ноч, летнюю пару.*

Правіла 54. Прыметнікі мужчынскага і ніякага роду як у творным, так і у месным склонах адзіночнага ліку маюць канчаткі пры цв'ярдой аснове *-ым*, а пры мяккой *-ім*: *старым дубам і на старым дубе, сьветлым сонцам і аб сьветлым сонцы, сiнім шклом і на сiнім шкле.*

Правіла 55. Прыметнікі жаночкага роду у творным склоне адзіночнага ліку пад націскам маюць канчатак *-ою* або *ой*, не пад націскам пры цв'ярдой аснове *-аю* або *ай*, а пры мяккай *-яю* або *-яй*: *маладо́ю або маладо́й травою (й), но́ваю або но́вай хатаю (й), ле́тняю або ле́тняй ноччу.*

У В А Г А: Прыметнікі жаночкага роду у месным склоне адзіночнага ліку маюць канчаткі, аднолькавыя з канчаткамі роднага і давальнага склонаў на *-ой*, *-ай* (*яй*): *на маладо́й яблыне, у но́вай хаце, аб ле́тняй ночы.*

Агульная увага пра поўныя і кароткія канчаткі прыметнікаў.

Поўныя канчаткі прыметнікаў жаночкага роду (*-ое*, *-ае*, *-яе* у родным склоне, *ою*, *аю*, *яю* у творным склоне адзіночнага ліку) трэба ужываць, калі наступнае слова пачынаецца на зычны гук, а кароткія (*ой*, *ай*, *яй* у гэтых двух склонах) — калі наступнае слова пачынаецца на галосны (у тым ліку і ётаваны); прыкл.: *новае хаты — новай адзежы, новаю хатаю — новай адзежаю.*

Правіла 56. Прыметнікі усіх родаў у назоўным і аднолька-

вым з ім вінавальным склоне множнага ліку пры цв'ярдой і зацв'ярджэлай аснове маюць канчатак *-ыя*, а пры мяккой і пры задняязычнай аснове (на *г, к, х*) — канчатак *-ія*: *старыя дубы, новыя кнігі, разумныя словы; летнія дні, сінія моры; даўгія дні, сухія галіны, кароткія словы і г. д.*

Правіла 57. Прыметнікі усіх родаў у множным ліку маюць аднолькавыя канчаткі, напр.:

1) у родным склоне *-ых* пры зацв'ярджэлай і цв'ярдой аснове, іх пры мяккай і пры задняязычнай аснове (на *г, к, х*): *старых дубоў, новых кніг, разумных словаў, летніх дзён, сініх мораў; даўгіх шляхоў, сухіх галін, кароткіх словаў;*

2) у творным склоне канчаткі *-ымі, -імі*: *старымі дубамі, новымі кнігамі, разумнымі словамі, летнімі днямі, сінімі морамі, даўгімі днямі, сухімі галінамі, кароткімі словамі і г. д.;*

3) у месным склоне прыметнікі маюць канчаткі, аднолькавыя з родным склонам *-ых, -іх*, прыкл.: у *старых дубоў, у новых кнігах, на разумных словах; аб летніх днёх, у сініх морах, пры даўгіх днёх, на сухіх галінах, у кароткіх словах і г. д.*

III. Правапіс суфіксаў у прыметніках

Правіла 58. а) Калі карэнь прадметніка канчаецца на *н*, і ад гэтага прадметніка утвараецца прыметнік з суфісам *н*, дык у напісанні прыметніка захоўваецца два *н*: *корань — карэнны, сьцяна — насыценны, ямень — ячменны, камень — каменны, конь — конны, чыгун — чыгунны, машына — машынны, дзень — штодзённы, раён — раённы, рэмень — раменны, палатно — палаценны.*

Але калі у васнове прадметніка няма *н*, дык у вытвараным ад яго прыметніку пішацца адно *н*: *шкло — шклянны, дзерава — дзевяны, дрэва — драўляны, хата — хатні.*

б) Прыметнікі маюць падвойнае *н* таксама у суфісах *-енн, энн*: *вогненны, здаравенны, страшэнны.*

УВАГА: Два *н* пішацца у прыметніках, утвораных ад прадметнікаў ніякага роду на *мя*: *імя — іменны, займа — займенны і займеньнік, плямя — пляменны і пляменьнік, цемя — цемянная (косць).*

в) Прыметнікі са змяншальным або ласкальным значаннем маюць суфіксы *-еньк, энк, -аньк*, напр.: *сіленькі, маленькі, беленькі, новенькі, даражэнькі, добранькі і г. д.*

Пасьля зацв'ярджэлых зычных пад націскам пішацца *-энк*, не пад націскам *-аньк*, напр.: *старэнькі, прыгожанькі.*

Пасьля задняязычных *г, к, х* звычайна пішацца *-еньк*: *лёгенькі, мякенькі, сухенькі, ціхенькі і г. д.*

Правіла 59. Калі аснова скарочанага прыметніка мужчынскага роду канчаецца на злучэньне двух зычных, дык паміж гэ-

тымі зычнымі зьяўляюцца галосныя *о* (не пад націскам *а*) або *ё*, (не пад націскам *е*), прыкл.: *горкі* — *горак*, *чорны* — *чоран*, *тонкі* — *тонак*, *салодкі* — *саладок*; *поўны* — *повен*, *годны* — *годзен*, *жадны* — *жадзен*, *вінны* — *вінен*, *грозны* — *грозён* — *гразён*, *мудры* — *мудзер* — *мудзёр*.

IV. Правапіс складаных прыметнікаў

Правіла 60. 1) Складаныя прыметнікі, якія абазначаюць адценьні колераў, пішуцца зьлітна: *цёмнасіні*, *сьветлазялёны*, *цёмнашэры*, *срабрыстазялёны* і г. д.

2) Калі складаны прыметнік утвораны з прыметніка і прадметніка, дык таксама пішацца зьлітна: *чарнагаловы*, *чарнавокі*, *шырокаплечы*, *даўганосы*, *белагаловы*, *касавокі*, *вялікдзень*, *добраякасны* (добрая якасьць), *даўгавязы* (доўгі вяз), *даўгавечны* (даўгі век) і г. д.

3) Калі паміж словамі, ад якіх вытварыўся складаны прыметнік, можна уставіць злучнік *і*, дык такі прыметнік пішацца праз злучок, напр.: *фізыка-матэматычны* (фізычны і матэматычны) факультэт, *беларуска-нямецкі* (беларускі і нямецкі) слоўнік, *крухмала-патачны* (завод), *гандлёва-прамысловы* (горад), *адміністрацыйна-гаспадарскі* (аддзел), *гародна-малочная* (зона), а таксама: *паўдзённа-заходні* (вечер), *паўночна-усходні* (бераг), *Заходня-Эўрапейскія* (краі).

§ 5. Правапіс лічбоўнікаў

Правіла 61. Лічбоўнікі падлягаюць правілам аканьня, напр.: *сем* — *сямі*, *шэсьць* — *шасьці*, *дзевяць* — *дзвяты*, *дзесьць* — *дзясты*, *сямнаццаць*, *васямнаццаць*, а таксама: *шасьцёра*, *сямёра*, *васьмёра*, *шасьцёх*, *шасьцём*, *шасьцьма*, *сямі*, *сямёх*, *сямём* і *паўсяма*.

Складаныя лічбоўнікі са словам «сот» у другой частцы, як колькасныя, гэтак і парадкавыя, маюць націск на кожнай складанай частцы і таму пішуцца з захаваньнем *о*, *э*, *е*: *шэсьцьсот*, *сэмсот*, *восемсот*, *дзевяцьсот*; *шэсьцьсоты*, *сэмсоты*, *восемсоты*, *дзевяцьсоты*.

Правіла 62. У складаных лічбоўніках: *пяцьдзясят*, *шэсьцьдзсят*, *дзевяцьдзсят*, *пяцьсот*, *шэсьцьсот*, *дзевяцьсот* ь пішацца пасья *ц* паміж словамі.

У лічэбніках: *сем*, *восем*, *сэмдзсят*, *восемдзсят*, *семсот*, *восемсот*, як і заўсёды пасья *м*, мяккі знак ня пішацца.

Правіла 63. Лічбоўнікі ад адзінаццаці да дваццаці і трыццаці, зложаныя са словам «дзесьць» у форме «дцаць», маюць падвойнае *цц*: гл. прав. 28, а.

Правіла 64. Ускосныя склоны лічбоўнікаў два, дзьве маюць формы з о (ё) або у (ю) перад канчаткам, напр.:

Мужчынск. і ніяк. р.	Жаночнага роду
р. м <i>двох і двух</i>	<i>дзьвёх і дзьвюх</i>
д. <i>двом „ двум</i>	<i>дзьвём „ дзьвюм</i>
тв. <i>двома „ двума</i>	<i>дзьвёма дзьвюма.</i>

А таксама: *двохсот і двухсот, двомстам і двумстам, двомастамі і двумастамі, аб двухстах і двухстах.*

У В А Г А. Як два, дзьве скланяюцца *абодва, абедзьве: абодвух, абедзьвюх, абодвум, абедзьвюм і г. д.*

Правіла 65. Лічбоўнікі ад пяці і да трыццаці звычайна скланяюцца паводля узору лічбоўніка чатыры: Н. *пяць, Р. В. і М. пяцёх, Д. пяцём, Т. пяцьма.* Але калі яны дапасуюцца да прадметнікаў, якія не абазначаюць асобы, чалавека, дык у Р. і М. склонах звычайна ужываецца архаічная форма на *-і*, падобная да формы скланеньня прадметніка «*косьць*», прыкл.: *пяцёх братоў, але пяці кніг, коняй; пяцём братом, пяці кнігам, коням; пяцьма братамі, кнігамі, коньмі, аб пяцёх братох, але аб пяці кнігах, конях і г. д.*

2) Пачынаючы ад *пяцьдзясят* і да *дзевяцьдзсят* лічбоўнікі зусім не змяняюцца: «*з усімі пяцьдзясят людзьмі*», «*з усіх дзевяцьдзсят снапоў*» і г. д.

3) Складаныя лічбоўнікі 200, 300, 400 і далейшыя таксама часцей зусім не змяняюцца.

Правіла 66. Лічбоўнікі парадкавыя сваёю формаю падобныя да прыметнікаў і таму усе іхныя склонавыя канчаткі аднолькавыя з канчаткамі прыметнікаў, прыкл.: *першы, трэйці (дзень), першая, трэйцяя (нядзеля), першае, трэйцяе (месца), першага, трэйцяга (дня), першае (й), трэйцяе (й) нядзелі, першаму, трэйцяму (дню), першай, трэйцяй (нядзелі), першым трэйцім (днём), першаю (й), трэйцяю (й) нядзеляю (й) і г. д.*

Так скланяецца лічбоўнік *адзін, адна, адно*, прыкл.: *аднаго, аднае і аднэй, аднаму, аднэй, адным, аднэй, адны, адных, адным, аднымі, аб адных.*

§ 6. Правапіс займеньнікаў

Правіла 67. Асабовыя займеньнікі *я, ты* і зваротны *сябе* у родн. і вінавальн. склонах маюць форму *мяне, цябе, сябе, а у давальным і месным — форму мне, табе, сабе.*

Правіла 68. Займеньнікі *мой, твой, свой, чый* у родным і давальным склонах адзіночнага ліку і у творным склоне множнага ліку маюць скарачаныя канчаткі (з *й* нескладовым): *майго*

твайго, свайго, чыйго, майму, твайму, свайму, чыйму маймі, тваймі, сваймі, чыймі.

Правіла 69. Займеньнікі мой, твой, свой, увесь, чый у назоўным і падобным да яго вінавальным склонах множнага ліку маюць форму: маé, тваé, сваé, усé, чыé з націскным е на канцы.

Правіла 70. Неазначальныя займеньнікі маюць прыстаўку не, на якую падае націск: нéхта, нéшта, нéякі, нéйкі, нéчый, нéякісь, але некато́ры.

У адмоўных займеньніках на прыстаўку ні націск ня падае: ніхто́, нішто́, ніякі́, нічый́, ніво́дзін.

Правіла 71. Неазначальныя займеньнікі з адмоўем не і адмоўныя з ні пішуцца разам (нехта, нікто).

Але калі адмоўныя займеньнікі ужываюцца з прыменьнікамі, які ставіцца паміж ні, прыменьнікі і займеньнік пішуцца раздзельна, у тры словы, прыкл.: ні у кога (няма), ні у якім (вымадку), ні аб чым (не гаварылі) і г. д.

У В А Г А. Звароты тыпу не у каго, не з кім і г. д. — русіцызмы, пабеларуску ужываюцца адпаведныя звароты з «няма»: няма у каго, няма з кім і г. д. Побач са зваротамі: ні у кога, ні у якім і г. д. могуць ужывацца і звароты з прыменьнікамі наперадзе, пісаньнем у два словы — у нікога, у ніякім і г. д.

Правіла 72. Азначальныя займеньнікі сам (я), сама́ (яна) само́ (яно) і самы́ (гэты), сама́я (гэтая), сама́е (гэтае) розьняцца націскам: у першым займеньніку націск падае на канчатак, а у другім — на першы склад, і таму ёсьць розьніца у склонавых канчатках роднага, давальнага і вінавальнага склонаў мужчынскага і ніякага роду і роднага, давальнага, творнага і меснага склонаў жаночкага роду, што можна бачыць на табліцы скланеньня гэтых займеньнікаў.

Адзіночны лік

Н.	Я сам	яна сама́	яно само́
Р.	мяне само́га	яе само́й самаé	яго само́га
Д.	мне само́му	ей само́й	яму само́му
В.	мяне само́га	яе саму́ю	яго само́га
Т.	мною(й) самы́м	ёю(й) само́ю(й)	ім самы́м
М.	на мне самы́м	ей само́й	аб ім самы́м
Н.	гэты самы́	гэтая сама́я	гэтае сама́е
Р.	гэтага сама́га	гэтае(й) сама́е(й)	гэтага сама́га
Д.	гэтаму сама́му	гэтай сама́й	гэтаму сама́му
В.	як наз. або родн.	гэтую саму́ю	як наз. або род.
Т.	гэтым самы́м	гэтаю(й) сама́ю(й)	гэтым самы́м
М.	аб гэтым самы́м	гэтай сама́й	гэтым самы́м

Множны лік

Н.	мы самі	гэтыя самыя
Р.	нас <i>самых</i>	гэтых <i>самых</i>
Д.	нам <i>самым</i>	гэтым <i>самым</i>
В.	нас <i>самых</i>	як наз. або родп.
Т.	намі <i>самымі</i>	гэтымі <i>самымі</i>
М.	аб нас <i>самых</i>	гэтых <i>самых</i>

Правіла 73. Такія-ж займеньнікі, як: *нашы, гэны, гэты, кажны, ягоны, ейны, іхны, усіхны, той, які, такі і інш.*, падобныя да прыметнікаў, скланяюцца, як прыметнікі:

нашага, гэтага, якога, іхнага, таго; нашае (й), гэтае (й), якое (й), іхнае (й), тае або тэй; нашаму, гэтаму, якому, іхнаму, таму; нашай, гэтай, якой, іхнай, тэй (ой); нашым, гэтым, якім, іхным, тым; нашаю (й), гэтаю (й), якою (й), іхнаю (й), тэю (ою) і тэй (ой) і г. д.

Але побач з поўнымі формамі ужываюцца і скарочаныя: *нашэя і наша, гэтая і гэта, нашую і нашу, самую і саму, а таксама: тае і тэй (ой), усяе і усёй, самае і самой, усёю і усёй і г. д.* гл. «Агульную ўвагу» да прав. 55).

Правіла 74. З часьцінкамі *небудзь, абь* займеньнікі пішуцца праз злучок, напр.: *які-небудзь, што-небудзь, абь-які, абь-што.*

Часьцінкі *-сь, -сьці* з займеньнікамі *хто, што* пішуцца зьлітна ва усіх склонах, прыкл.: *штось, штосьці, чагось, чагосьці, чамусь, чамусьці, хтось, хтосьці, кагось, кагосьці, камусь, камусьці і г. д.*

§ 7. Правапіс дзеясловаў

I. Правапіс *е (ё)* і *я* у марфалёгічных формах дзеяслова

Правіла 75. Ненацісьненае *е (ё)* у марфалёгічных формах дзеяслова запісваецца то літараю *е*, то *я*.

1) *е* пішацца у наступных формах:

а) у 2-й і 3-й асобе адзіночнага ліку і у 1-й асобе множнага ліку дзеясловаў 1-га спражэньня, напр.: *чытаеш, чытае, чытаем, як і пад націскам: нясе́ш, нясе́;*

б) у 2-й асобе множнага ліку I і II-га спражэньняў, а таксама у 2-й асобе множнага ліку загаднага ладу у канчатку *-це*: *чыта́еце, ходзі́це, як і пад націскам: неся́це, сядзі́це і нясе́це, пра́сеце і г. д.;*

в) у дзеяпрыметніках з суфісам *-ен*: *зроблены, высветлены, вынесены, выяўлены і г. д.*

2) *я* пішацца у наступных формах:

а) у 2-й асобе множнага ліку дзеясловаў 1-га спражэння: *з* націскам на канчатку: *несяцэ, ведзяцэ, везяцэ* і г. д., як у першым складзе перад націскам, але: *вееце, сееце*, як пасля націску;

б) у 3-й асобе множнага ліку II-га спражэння: *ходзяць, носяць, вядзяць*, як *глядзяць, сядзяць*;

в) у дзеяпрыслоўях, вытвораных ад дзеясловаў II-га спражэння: *ходзячы, гледзячы, сядзячы* і г. д.;

г) у дзеяпрыметніках з суфіксам *-ян*: *пасеяна, зьвэяна, расстрэяны* (ад *расстраляць*).

II. Праваліс дзеяслоўных канчаткаў

I. Форма цяперашняга і будучага простага часу

Правіла 76. Формы 2-е асобы адзіночнага ліку дзеясловаў цяперашняга або будучага простага часу канчаюцца у I-м спражэнні на *-еш* як пад націскам, так і не пад націскам, а пасля зацьвярдзелых пад націскам на *-эш*, а не пад націскам на *-ш*; у II-м спражэнні гэтыя формы канчаюцца на *-іш, -ыш*, напр.:

<i>нясеш</i>	<i>чытаеш</i>
<i>вядзеш</i>	<i>думаеш</i>
<i>бярэш</i>	<i>пішаш</i>
<i>арэш</i>	<i>кажаш</i>
<i>сядзіш</i>	<i>ходзіш</i>
<i>крычыш</i>	<i>гаворыш.</i>

Правіла 77. Формы 3-е асобы адзіночнага ліку канчаюцца у I-м спражэнні на *-е (ць)*, а пасля зацьвярдзелых пад націскам на *-э (ць)*, а не пад націскам, на *-а (ць)*. У II-м спражэнні гэтыя формы канчаюцца на *-іць, -ыць* (або не пад націскам на *е, а*).

<i>нясэ(ць)</i>	<i>чытае(ць)</i>
<i>вядзэ(ць)</i>	<i>думае(ць)</i>
<i>бярэ(ць)</i>	<i>піша(ць)</i>
<i>арэ(ць)</i>	<i>кажа(ць)</i>
<i>сядзіць</i>	<i>ходзіць(ходзе)</i>
<i>крычыць</i>	<i>гаворыць(гавора).</i>

УВАГА: Поўныя формы (на *-ць*) у I-м спражэнні пажадана ўжываць толькі тады, калі наступнае слова пачынаецца на галосны гук (у тым ліку і ётаваны): *взяець авёс, але вязе жыта, чытаець адозву, але чытае кнігу, бярэць яго, але бярэ пэнсію.*

Кароткія формы (бяз *-ць*) у II-м спражэнні (ходзе, гавора) — ўжываць не пажадана.

Правіла 78. У формах 1-й асобы множнага ліку дзеясловаў І-га спражэння канчатак -ём пад націскам і не пад націскам ем, а пасля зацьвядзелых пад націскам -ом, а не пад націскам -ам. У дзеясловах ІІ-га спражэння гэтыя формы маюць канчаткі -ім, -ым.

нясём	бўдзем
ідзём	пойдзем
бяром	пішам
аром	скажам
глядзім	косьім
крычым	гаворым.

УВАГА. Дапушчаюцца у І-м спражэнні і формы з зацьвядзеньнем іншых, не зацьвядзелых зычных, асабліва пад націскам на канчатку: *нясом, вязом, жном, ном (лён), ідом, брыдом, часам: будам, пойдом.*

Правіла 79. У 2-й асобе множнага ліку ужываюцца формы для І-га спражэння пад націскам -яце (яцё), не пад націскам -еце, а пасля зацьвядзелых — пад націскам-аце (ацё) і не пад націскам ужываецца форма -аце. У ІІ-м спражэнні гэтыя формы маюць канчаткі пад націскам -іце (іцё), *ыце (ыцё)*, а не пад націскам -іце (ыце).

несяцё(ё)	бўдзеце
ідзяцё(ё)	пойдзеце
берацё(ё)	пішаце
арацё(ё)	скажаце
глядзіцё(ё)	косьіце
крычыцё(ё)	гаворыце

Правіла 80. Формы 3-е асобы множнага ліку у І-м спражэнні маюць канчаткі -юць, -уць, у ІІ-м спражэнні -яць, аць.

ліюць	чытаюць
піюць	абдумаюць
нясуць	пішуць
вяуць	скажуць
сязюць	косяць
маюць	гавораць.

Правіла 81. У зваротных дзеясловах да дзеяслоўных формаў дабаўляецца часьціца -ся: *вучышся, вучымся, мыюся, мыешся, мыемся, мыецешся і г. д.*

Але калі часьціца -ся злучаецца з дзеясловам 3-й асобы адзіночнага і множнага ліку або з інфінітывам, які канчаецца на -ць, дык заміж -цься вымаўляецца і пішацца -цца, з падвойным -ц, напр.: *вучыцца — вучацца — вучыцца, мыецца — мыюцца і мыцца.*

Калі-ж -ц стаіць пасля зычных, дык пішацца адно ц: здасца, наесца.

УВАГА: У беларускай мове заўсёды ужываецца поўная форма -ся; скарачаная форма -сь сустракаецца толькі у вершах старых паэтаў і там зьяўляецца уплывам расейскае мовы: «І хлопцы толькі пасьмяялісь ды вон за дзьверы паімчалісь».

2. Форма загаднага ладу

Правіла 82. Калі дзеяслоў загаднага ладу у 2-й асобе адзіночнага ліку канчаецца на мяккі зычны (мае на канцы ь—мяккі знак) — будзь, кінь, стань, дык -ь застаецца і у 1-й і 2-й асобе множнага ліку: будзьма, кіньма, станьма, будзьце, кіньце, станьце.

Калі-ж дзеяслоў канчаецца на цьвярды зычны, дык ь — мяккі знак ня пішацца: рэж — рэжце, еж — ежце, прамоў — прамоўце і г. д.

Правіла 83. Калі дзеяслоў загаднага ладу у 2-й асобе адзіночнага ліку канчаецца на зычны або на й, дык у 1-й асобе множнага ліку дадаецца канчатак -ма: будзь — будзьма, кінь — кіньма, пасунься — пасуньма, рэж — рэжма, чытай — чытайма, гуляй — гуляйма, ведай — ведайма і г. д.

Правіла 84. Калі дзеяслоў загаднага ладу у 2-й асобе адзіночнага ліку канчаецца на і, ы, то у 1-й і 2-й асобе множнага ліку і чародуецца з е а ы з э. прычым у 2-й асобе канчатак будзе -ем (эм):

<i>ідзі!</i> —	<i>ідзем!</i> —	<i>ідзеце!</i>
<i>нясі!</i> —	<i>нясем!</i> —	<i>нясеце!</i>
<i>бяры!</i> —	<i>бярэм!</i> —	<i>бярэце!</i>
<i>ары!</i> —	<i>арэм!</i> —	<i>арэце!</i>

III. Правапіс дзеяслоўных суфіксаў

Правіла 85. Калі дзеяслоў цяперашняга ці будучага простага часу у 1-й асобе адзіночнага ліку канчаецца на ую (юю), дык у прошлым часе і у неазначальнай форме ён будзе мець суфікс -ава, або ява, на які падае націск, прыкл.:

начую	начавáў	начавáць
будую	будава́ў	будава́ць
пілюю	пілава́ў	пілава́ць
малюю	малява́ў	малява́ць
плюю	плява́ў	плява́ць.

А калі націск ня падае на суфікс, дык дзеяслоў у 1-й асобе адзіночнага ліку канчаецца на ваю, прычым суфікс -ва у прошлым

часе і у неазначальнай форме захоўваецца, але без галоснага (і або ы), прыкл.:

аклёйваю	—	аклёйваў	—	аклёйваць
запісваю	—	запісваў	—	запісваць
вычэрпваю	—	вычэрпваў	—	вычэрпваць
выслухваю	—	выслухваў	—	выслухваць
высьмэйваю	—	высьмэйваў	—	высьмэйваць.

Калі-ж суфікс -ва стаіць пасля двух ці больш зычных, прычым апошнімі зычнымі перад суфіксам будуць р, л, н, дык пасля р пішацца -ава або -ыва, а пасля л, н -ява або -іва, прыкл.:

выветраваю(ываю)	—	выветраваў(ываў)	—	выветраваць(ываць)
адыграваю(ываю)	—	адыграваў(ываў)	—	адыграваць(ываць)
адрозьняваю(іваю)	—	адрозьняваў(іваў)	—	адрозьняваць(іваць)
запэўняваю(іваю)	—	запэўняваў(іваў)	—	запэўняваць(іваць).

УВАГА: У дзеясловах аднаскладовых, як: біць, ліць, піць, шыць, мыць гукі і, ы належаць да караня і таму у словах: выбіваю, заліваю, выпіваю, зашываю, вымываю — суфікс -ва, а ня -іва, ыва.

Правіла 86. Калі ад дзеяслова закончанага трываньня з суфіксам -ава, -ява утвараюцца пры дапамозе суфікса -ва дзеясловы незакончанага трываньня, дык ад абодвух суфіксаў атрымліваецца -оўва, еўва, г. значыць, суфіксы -ав (а), -яв (а) замяняюцца на -оў, еў, прыкл.:

выкарыстаў	—	выкарыстоўваў
загартаваў	—	загартоўваў
адбудаваў	—	адбудоўваў
абсталяваў	—	абсталёўваў
заваяваў	—	заваёўваў
усхваляваў	—	усхвалёўваў.

Правіла 87. 1) Суфікс -ен пішацца у дзеяпрыметніках залежнага стану, утвораных ад дзеясловаў, неазначальная форма якіх канчаецца на -іць, -ці: узброіць — узброены, высветліць — высветлены, спыніць — спынены, вывезьці — вывезены, прынесьці — прынесены, скласьці — складзены, пасаліць — пасолены.

2) Суфікс -ян пішацца у дзеяпрыметніках, утвораных ад дзеясловаў з неазначальнай формай на яць, напрыклад: пасеяць — пасеяны, зьвеяць — зьвеяны, разьвеяць — разьвеяны, расстраляць — расстрэляны.

УВАГА. У тых выпадках, калі неазначальная форма дзеясловаў у незакончаным трываньні мае на канцы -яць, а у закончаным -іць, залежныя дзеяпрыметнікі прошлага часу утвараюць ад закончанага трываньня, напр.:

<i>вымаўляць</i>	—	<i>вымавіць</i>	—	<i>вымаўлены</i>
<i>высьвятляць</i>	—	<i>высьветліць</i>	—	<i>высьветлены</i>
<i>ухваляць</i>	—	<i>ухваліць</i>	—	<i>ухвалены</i>
<i>узгадняць</i>	—	<i>узгодніць</i>	—	<i>узгоднены</i>

Правіла 88. Дзеяпрыметнікі прошлага часу залежнай формы як поўныя, так і кароткія, заўсёды пішуцца праз адно *н*: *прачытаная* — *прачытана*, *зробленая* — *зроблена*, *напісаная* — *напісана* і г. д.

Правіла 89. У дзеяпрыслоўях суфікс *-ячы* пішацца у тых выпадках, калі дзеяпрыслоўе вытварылася ад дзеяслова II-га спражэння з канчаткам *-яць*: *ходзяць* — *ходзячы*, *носяць* — *носячы*, *возяць* — *возячы*, *косяць* — *косячы*.

§ 8. Правапіс прыслоўяў

Правіла 90. Прыслоўі з прыменьнікамі пішуцца зьлітна, прыкл.:

пазаўчора, *пазаўтра*, *пазалетась*, *назаўсёды*, *напотым*, *надарэмна*, *знячэўку*, *нанава*, *завідна*, *поначы*, *нанач*, *сосну*, *сосьмеху*, *вобземлю*, *подчас*, *замуж*, *зараз* (але: *за раз забраў*), *потым*, *улетку*, *узімку*, *зранку*, *змалку*, *знадворку*, *здалёк*, *удаўжкі*, *спадыйспаду*, *зранья*, *наўцёкі*, *навыперадкі*, *напаверх*, *бясконца*, *насустрэч*, *паасобку*, *патрошку*, *спрадвеку*, *спрасонку*.

Правіла 91. Калі прыслоўе вытварылася ад прадметніка ці прыметніка, дык каб адрозніць прыслоўе з прыстаўкаю ад падобнага прадметніка ці прыметніка з прыменьнікам, трэба кіравацца наступным:

а) слова пішацца асобна, калі пасья яго стаіць прадметнік у родным склоне: *з пачатку дня*, *з пачатку месяца*; але: *спачатку чыталі* (прыслоўе);

б) калі пры прадметніку ёсць дапасаваны да яго прыметнік або пасья прыменьніка можна паставіць склонавае пытаньне: *у ночы зімнія*, *у восень халодную*, *у дзень летні*; але: *гэта здарылася увосень*, *ехаў уночы* (прыслоўе); *на палавіну году*, але: *выканалі работу напалавіну* (прыслоўе), *выйшлі бяз шуму*, бо можна паставіць пытаньне: *без чаго?* *іду дахаты*, але: *да (чаго?) хаты паўгадзіны хады*.

Правіла 92. Прыслоўі з прыстаўкамі *у*, *на*, *па* маюць на канцы *е*, калі яны вытвараны ад прадметнікаў у месным склоне: *уверсе*, *унізе*, *неўзабаве*, *нарэшце*, *наверсе*, *папраўдзе*, *пакрысе*.

УВАГА: Слова паводля трэба пісаць з *я* на канцы, як і для, якое уваходзіць у склад яго. Таксама і *посьля*, * *вж* «*посьле*», як і пад націскам: *пасья*, якое, *наагул*, *лепш ужываць*.

Правіла 93. Прыслоўі, якія становяць сабою формы даўнейшых дзеяпрыслоўяў цяперашняга часу, маюць на канцы *я*, напр.: *нехаця*, *наўмысьля*, *адумысьля*, *загадзя*, *ледзьвя*, як: *хаця* *пасья*, а таксама у прыслоўях: *сённяя*, або *сягонняя*, *зранняя*, *удвая*, *утрая*.

Правіла 94. Часьціца *не* пішацца зьлітна у прыслоўях: *неяк*, *недзе* (= *дзесьці*), *некуды* (= *кудысьці*), *неадкуль*, *нехаця*, *некалі* (= *калісьці*), з націскам на *не*, а таксама у прыслоўях, з якімі *не* утварае новае паняцьце і гэта паняцьце можна замяніць сынонімам, напр.: *нядобра* (*дрэнна*), *нялёгка* (*цяжка*), *нядорага* (*танна*), *нявысака* (*нізка*), *недалёка* (*блізка*).

Але *калі* робіцца працістаўленьне двух паняцьцяў, дык *не* (*ня*) пішацца асобна: *Работа выканана ня зусім добра, але і ня дрэнна*.

Правіла 95. Прыслоўе з прыменьнікам па заўсёды пішацца зьлітна: *папросту*, *памалу*, *паблізку*, а таксама: *патрошку*, *пасобку*, *пановаму*, *павясеньням*, *пасяброўску*, *пабеларуску*, *панямецку*, *парасейску*; *памойму*, *патвойму*, *панашаму*, *папершае*, *падругое*, *патрэцяе*, *павоўчы* і г. д.

Правіла 96. Паміж паўторнымі прыслоўямі пішацца злучок: *раз-по-раз*, *перш-на-перш*, *гады-у-рады*, *калі-ні-калі*, *як-ні-як*, *дзёні-дзе*, *ледзьве-ні-ледзьве*; *ледзь-ледзь*, *чуць-чуць*, *больш-менш*, *сям-там*, *час-ад-часу*, *блізка-блізютка*, *туды-сюды*, *сяды-тады*.

Таксама пішуцца праз злучок прыслоўі з часьцінкамі *абы*, *небудзь*: *абы-дзе*, *абы-як*, *калі-небудзь*, *як-небудзь*.

§ 9. Правапіс прыменьнікаў і прыставак

Правіла 97. Прыменьнікі ад скланяльных словаў пішуцца асобна, напр.: *пад стольлю*, *цераз плот*, *без яды*, *па дарозе з новаю кнігаю*, *на высокім дзераве*, *у летнюю ноч*; *без пяці*, *з шасьцю*, *на пяты дзень*; *у мяне*, *да усіх*, *пры нас*, *без сваіх*.

Правіла 98. З дзеясловамі і прыслоўямі прыменьнікі пішуцца зьлітна: *напісаць*, *пад'ехаць*, *зрабіць*, *адскочыў*; *бясконца*, *здалёк*, *змалку*, *напавер*, *даволі*, *памалу*, *узімку*, *улетку*, *увосень*, *удзень*, *спачатку*, *збоку*, *дагары*.

Правіла 99. 1) *Калі* прыменьнік — прыстаўка канчаецца на галосны гук, дык *і* таго слова, з якім прыстаўка зьліваецца, пераходзіць у *й*, напр.: *зайсьці*, *прысьці*, *выйсьці*, *пайшоў*, *знайшоў*, *перайшоў*, *выйшаў*, *займеньнік*.

2) *Калі* прыменьнік — прыстаўка канчаецца на зычны гук, а наступнае слова пачынаецца гукам *і*, дык заміж *і* пішацца *ый*, прыкл.: *пад + ішоў = падышоў*, *з + ішло = зыйшло*, а таксама *спалыйспаду*, *адышоў*, *зыйшоў*, *надышоў*.

3) У іншых выпадках прыстаўка проста далучаецца да таго слова, з якім зьліваецца у вадно слова, прыкл.: *паддаць*, *аддаць*, *бьбіць*, *адзімаваць*, *раззлаваць*, *расстраляць*, *бяспрэчны*.

Правила 100. 1) Прийменьнік аб, калі стаіць перад займеньнікамі *мне* і *прийменьнікі над, пад*, перад *з (с)*, калі стаяць перад займеньнікамі *мною*, пішуцца з устаўным *а*, прыкл.: *аба мне, нада мною, пада мною, перада мною, са мною*.

2) Калі прыйменьнік *з (с)* стаіць перад зьбегам двух ці болей зычных у пачатку слова, асабліва калі першы зычны будзе *з, с, ж, ш*, то часта пішацца праз *са*: *са зброяй, са стрэльбай, са жнеямі, са школай, са мною*.

3) Прийменьнік *у*, які вытварыўся са старога *въ*, перад зьбегам зычных, асабліва перад *у*, пішацца праз *ва*: *ва усе, ва усіх, ва мне*.

Правила 101. Калі прыстаўкі *-аб, -ад, над, -пад, раз, з (с), уз* — стаяць перад словам, якое пачынаецца зьбегам двух і болей зычных, асабліва калі у зьбегу зычных перад прыстаўкаю знаходзяцца гукі *р, л, м, н*, дык часта паміж прыстаўкаю і словам устаўляецца *а* і таму выходзіць: *аба, ада, нада, пада, раза, са, уза*, напр.: *абарваць, абамлець, абаўю, адамкнуць, адагрэць, адазваць, надарваўся, падазваў, разабраць, разальцець, сарваць, сабраць, узарваць*.

У В А Г А: Паміж прыстаўкамі з зычным на канцы і словам *ходзіць* звычайна устаўляецца *ы*: *узыходзіць, падыходзіць, абыходзіць, адыходзіць, сыходзіць*.

Правила 102. Складаныя прыйменьнікі пішуцца са злучком: *з-за, з-пад, па-над, па-за*.

§ 10. Правапіс злучнікаў

Правила 103. Складаныя злучнікі пішуцца зьлітна, напр.: *абы, ажно, або, ато, аднож, каб, быццам, нашто, зашто, затым, затое, прынамсі*.

Правила 104. Складаныя злучнікі: *нашто, зашто, затым, затое* трэба адрозьніваць ад займеньнікаў з прыйменьнікамі або дапаможнікамі, бо займеньнікі пішуцца асобна ад другіх словаў, прыкл.: «*Нашто дарма траціць час?*», але: «*На што паставіць лямпу?*» — «*Затым мяне ня было дома, што я быў на працы*», але: «*За тым домам быў вялікі сад*». У першых сказах словы: *нашто, затым* — злучнікі, а у другіх сказах словы: *на што, за тым* — займеньнікі і дзеля таго напісаны асобна ад прыйменьнікаў *на, за*.

§ 11. Правапіс часьцінак

1. Правапіс адмоўя не (ня)

1. Правила 105. Адмоўны дапаможнік *не (ня)* з наступнымі за імі словамі пішацца зьлітна і асобна.

А. Зьлітна *не (ня)* пішацца у наступных разох:

1) Калі слова бяз *не* не ужываецца: *нябожчык, небарака, немач, недасол, нягода* і др.

2) Калі *не* (*ня*) дадаецца да слова не для адмоўя, а для утварэння новага слова (паняцця), напр.: *няшчасьце* — гора, *непрыцель* — вораг, *няпраўда* — ашуканства, *нягодны* — блягі, *неразумны* — дурны, *невялікі* — малы, *невясёла* — маркотна, сумна, *неспадзявана* — раптоўна, *недалёка* — блізка, *нявысака* — нізка.

3) *не* пішацца зьлітна з неазначальнымі займеньнікамі: *некаторы, неякі, неякісь, нехта, нешта, некага, нечага* і прыслоўямі: *некалі, недзе, некуды, неадкуль, прычым* у гэтых выпадках на *не* прыходзіцца націск.

Правіла 106. *Б. Не* (*ня*) пішацца асобна:

1) ад дзеясловаў і дзеяпрыслоўяў: *ня чытаў, ня піша, не прайсьці, ня бачыў; не гаворачы, не зрабіўшы, ня лежачы, ня бачыўшы*.

Але калі дзеяслоў ці дзеяпрыслоўе бяз *не* не ужываецца, дык *не* з дзеясловам або з дзеяпрыслоўем пішацца зьлітна: *недамагаць, ненавідзець, няволіць, нямогацца, нестае; недамагаючы, няволіўшы* і г. д.

2) Калі за сказам з адмоўем ідзе сказ з адваротным, супраціўным значэннем, напр.:

Не векавое, а ракавое. Гэта былі не разумныя, а хітрыя людзі. Ня дзіва, што малако сіва (*ня ёсьць дзіва, а штось іншае*).

3) *Не* (*ня*) ад дзеяпрыметнікаў пішацца асобна, калі у сказе ёсьць супроцьстаўленьне таму, што выражана дзеяпрыметнікам з *не*, прыкл.: «*Не прачытаная, а толькі павярхоўна прагледжаная кніга*».

З кароткімі дзеяпрыметнікамі адмоўе *не* (*ня*) пішацца заўсёды разьдзельна: *Кніга не прачытана. Жыта ня зжата*.

2. Правапіс часьцінкі *ні*

Правіла 107. На пісьме трэба адрозьніваць часьцінку *ні* ад *не*.

Часьцінка *ні* пішацца у наступных выпадках:

1) Калі выражаецца поўная адмоўнасьць: *ніхто, нішто, нікога, нічога, ніколі, нідзе, ніадкуль, ні разу, ні грозьбаю, ні просьбаю; ні вала, ні кала*.

У такіх выпадках часта заміж *ні* кажуць *ані*: *Ані вухнуў, ані рухнуў. Ані вухам не вядзе*.

2, а) Калі *ні* можна замяніць на злучнік *і*, які у сказе спалучаецца з адмоўем *не* або адмоўнымі словамі *няма, нельга*, прыкл.: «*Ня умее ні чытаць, ні пісаць (... і чытаць і пісаць)*»;

б) калі у сказе пры дзеяслове ёсьць ужо адмоўе не: не сказаў ні слова (не сказаў і слова). *Работа ня спынялася ні на часіну;*

в) калі у сказе ёсьць слова няма: няма ні сьледу (няма і сьледу);

г) калі у сказе ні паўтараецца і падразумяваецца дзеяслоў з не або слова няма: *Ні мяжы, ні краю нашаму ураджаю. (І мяжы і краю няма нашаму ураджаю). Праз балоты нельга ні прайсьці, ні праехаць.*

3) Калі ні наагул зьяўляецца паўторным злучнікам: *На дварэ ні то дождж, ні то сьнег.*

4) Калі у сказе колькі адмоўяў, дык пры выказьніку пішацца не (ня), а пры іншых словах ні: *Ні расінкі ня было у роце. Ні панюхаць не далі. Хворы ня мог чытаць ні кніг, ні газэт. Работа ня спынялася ні на часіну.*

5) Часьцінка ні ужываецца для ўзмацненьня дадатнага значеньня выказьніка, які не выражае адмоўнага сэнсу; такія сказы пачынаюцца выразамі: *куды ні, як ні, за што ні, каго ні і падобн.*

Куды ні глянь — усюды кіпіць работа (= глянь ва усе бакі). За што ні возьмецца — усё зробіць (= за усё возьмецца). Як ні налягаў ён на вёслы, а човен гнала вада (= вельмі налягаў). Куды ні кінь — усюды клін. Каго ні спытай — ніхто ня ведае.

У В А Г А: Часам для ўзмацненьня дадатнага значеньня выказьніка ужываюцца два дзеясловы (адзін з іх пры гэтым інфінітыў) з адмоўямі не (ня) або не (ня) і нельга: *Ня мог ня цікавіцца (= абавязкава цікавіўся). Ён ня мог не зрабіць (= абавязкава зрабіў). Нельга не сказаць.*

У такіх выпадках пішацца не (ня).

б) Адмоўе ні пішацца зьлітна з адмоўнымі займеньнікамі і прыслоўямі: *ніхто́, нішто́, нічы́й, ніякі́, ніводзін, ніко́лі, нідзе́, нічу́ць, ніку́ды*, прычым націск ня падае на ні.

3. Ужываньне часьцінак -небудзь, -бы (б), -жа (ж), абы, то

Правіла 108. Часьцінкі -небудзь, -бы (б), -жа (ж), то пішуцца з папярэднім словам праз злучок; часьцінка -абы пішацца праз злучок з наступным за ім словам: *абы-хто, абы-што, хто-небудзь, калі-небудзь.*

У В А Г А: Часьцінкі -б, -ж пішуцца па галосных, а -бы і -жа па зычных і па й, ў, прыкл.: *чытаў-бы, але: чытала-б, хадзем-жа, але: ідзі-ж.*

Ці-то птушка кінула зярнё, ці-то ветрам занясло яго? Што-то будзе, што-то будзе? Абы-які, абы-куды, абы-дзе.

Калі-ж гэтыя дапаможнікі сходзяцца разам, дык яны паміж сабою злучком ня зьвязваюцца: *куды-ж бы мне пайсьці? Вот быў-бы ж рады! То-то б была радасьць!*

Б. Правапіс іншамоўных словаў

а) Правапіс галосных

Правіла 109. Слова іншамоўнага паходжаньня падпарадкоўваюцца правілам аканьня што да *о* і таму *о* пішацца толькі пад націскам; ненацісьненае *о* заўсёды пішацца праз *а*, прыкл.: *рэвалюцыя, каапэрацыя, палітыка, эканомія, арыентацыя, праклямацыя, маналёг, сацыялёгічны, нацыянальны, геамэтрыя, геаграфія, прафэсар, рэдактар, камітэт, сацыялісты, эвалюцыя* і г. д.

Але у тых выпадках, калі паўстае небясьпека блытаніны, ненацісьненае *о* захоўваецца, прыкл.: *онталёгія* (навука аб быцьці) і *анталёгія* (выбар вершаў).

Правіла 110. На канцы іншамоўных словаў ненацісьненае *о* (*ё*) захоўваецца, прыкл.: *нэто, бруто, какао, франко, інкогніто, крэдо; радыё, трыё, солё*.

У В А Г А: У спэцыяльнай навуковай літаратуры у іншамоўных малапашыраных словах дапушчаецца напісаньне ненацісьненага *о* у пачатку і у сярэдзіне слова.

Правіла 111. Іншамоўнае *е* перадаецца на пісьме літараю *э*. Толькі пасля *л, г (г), к* пішацца *е*, прыкл.: *календар, пляда, элемэнт, легенда, элеватар, тэлефон, тэлегграф, дэлегат, геолёг, альгебра, геамэтрыя, геаграфія, геадэзія, лягер, генэрал, агент, цынгель, Гедымін, анкета, анкер, букет, як у словах абеларушчаных: лейцы, глеба, талерка, шмалец, колер, ангельскі, гестка, банкет, кецка, кілішак (з «келіх») кірмаш (з «кермаш»)*.

У пачатку-ж слова і пасля іншых зычных пішацца *э*, прыкл.: *фанэтыка, элапэя, эрмітаж, этыка, элегія, экспэрымэнт, экспэдыцыя, дэбаркадэр, сэравіз, арсэнал, сэлекцыя, сэнацыя, сэмэстар, сэанс, сэзон, тэатар, пэдагогіка, мэтодыка, рэспубліка, тэлеграма і інш., як і у словах абеларушчаных: імпэт, пэрлы, сэсія, пасэсар, фэст, хвэбра, экзамэн, хэмія*.

Правіла 112. Ненацісьненае *э* (*е*) у іншамоўных словах на пісьме захоўваецца, напр.: *рэвалюцыя, дэлегат, эканомія, элемэнтарны, дэкрэт, дэкада, рэспубліка, рэвізор, рэпутацыя, тэарэма, рэгістрагар, рэзалюцыя, тэмпература, тэрмомэтр, тэхнічны, рэжым, рэкорд, рэглямэнт* і г. д.

Але у некаторых даўно запазычаных і агульнаведамых словах заміж ненацісьненага *э* пішацца *а*, прыкл.: *аканом, рамонт, літара, літаратура, сакратар, гандаль, дакляраваць, матар'ял*.

Правіла 113. Іншамоўнае *је* перадаецца праз *е*: *праект, рэстар, рэльеф, бар'ер, траекторыя*.

Правіла 114. Іншамоўнае *і* пасля зацьвядзелых (*ж, ч, ш,*

р, ц) і пасья зубных д, т, з, с перадаецца праз літару ы, прыкл.: рэжым, масажыстка, імажынізм, жырафа, рэчытатыў, чычэронэ, шыфр, шыфраваны, шыфон, нацыя, канстытуцыя, ізаляцыя, паліцыя, аварыя, гісторыя; дырэктар, дысцыпліна, гвардыя, дылема, кандыцыя, індывідуальны, тып, тыран, актыў, актыўны, калектыў, амністыя, пазыцыя, фізыка, сынонім, систэма, унівэрсытэт, сынтэкс, як у словах, якія ужо даўно абеларусіліся: Сымон, магазын, тыфус, дыямант, даць дыхту, разынка, рызыка.

Але: Сібір, сібірны, тузін пішацца праз і.

Пасья-ж іншых зычных пішацца і: міністар, маніфэст, архіў, капітал, капітан, пірат, навігацыя і інш.

УВАГА: 1. Але у канчатках словаў на ія, ійны, істы, ізм і пасья з і с пішацца і, прыкл.:

ія: фантазія, рэцэнзія, аказія, дывізія, калігія, паэзія, гімназія; сэсія, камісія, місія, місіянер;

ійны: дывізіійны;

істы: гімназісты, гімназістка;

ізм: параксізм.

УВАГА: 2. Перад суфіксам ір, а таксама перад суфіксам памяншальнага значаньня -ік, пасья з, с, д, (дз), т (ц) захоўваецца і, а заміж д і т пішацца дз і ц мяккія, прыкл.: кірасір, касір, блізір візір;

білет — білецік, экспэрымэнт — экспэрымэнцік, працэс — працэсік, эпізод — эпізодзік.

Правіла 115. 1) Францускае «и» перадаецца праз ю, а пасья зацьвядзелых (ж, ч, ш, р, ц) і д, т, праз у, прыкл.:

ю: бюро, бюджэт, бюст, бюракрат, купюра, вэстыбюль, нюанс, мэню, сюжэт, Кюры, Гюго.

у: нактурн, журы, увэрта, брашура, душэс.

2) Нямецкае й пасья губных перадаецца праз ю, а пасья усіх іншых — праз і (ы): Мюлер (Müller), але Брыкнер (Brückner).

Правіла 116. Прыстаўное в перад у у іншамойных словах ня пішацца: увія, урна, Уран, уніфікацыя, увэрта, унівэрсытэт, унівэрсальны.

б) Праваліс злучэньняў іа, іе, іо, іу.

Правіла 117. 1) Злучэньні іа, іе, перадаюцца праз ія, іе, а пасья зацьвядзелых (ж, ч, ш, ц, р) і д, т, з, с праз ыя, ые, як пад націскам, так і не пад націскам, прыкл.:

іа = ія — ыя: геніяльны, філіял, спэцыяльны, варыянт, сацыялізм, ініцыятыва, дыялект, партыя, дыямэтар, дыямэнт;

іе = іе — ые: гігіена, кліент, піетызм, дыета, аўдыенцыя, арыентацыя.

2) Злучэньне іо перадаецца пад націскам праз іё, а пасья зацьвядзелых і д, т, з, с, праз ьё, а не пад націскам праз ія -ыя, прыкл.:

іо = іе — ыё: бібліёграф, біёлёг, амбрыён, афіцыёзны, ідыёт, аксыёма, патрыёта;

іо = ія — ыя: біяскоп, геліятроп, сацыялёгія, бібліятэка, біялёгія, фізыялёгія, мэліярацыя, рацыянальны, нацыянальны, пэрыяд.

3) Злучэньне іу перадаецца праз іу, а пасья зацьвярдзелых зычных і д, т, — праз уу, напр.:

іу = іу — уу: кансыліум, калёквіум, трыумф, трыумвірат, радыус, акварыум, прэзыдыум, натарыус.

У В А Г А: У злучэньнях іа, іе, іо, іу першы гук і, а пасья зацьвярдзелых -ы, іншыя-ж гукі пішуцца праз я, е, ё, у. Пасья іншых галосных (не і, ы) іншамоўныя а, о, е заўсёды пішуцца праз а, о, э, напр.: рэакцыя, кааліцыя, актуальны, какао, індывідуальны, ідэальны (але: ідэялёгія — ад ідэя), індывідуум, дуэль, паэта, дуэт, ідэал, тэатар, сылуэт.

в) Праваніс дыфтонгаў із лучэньняў галосных

Правіла 118. Дыфтонгі «аи», «ои» заўсёды перадаюцца праз аў, оў, прыкл.:

аи, ои = аў, оў: аўтар, аўдыторыя, аўдыенцыя, браўнінг, гаўптвахта, аўтамат, аўкцыён, фаўна, лёкаўт, Шапэнгаўэр, Баўэр, Аўэрбах.

Правіла 119. Лацінскае злучэньне «еи» перадаецца праз эў — еў, прыкл.:

еи = эў — еў: нэўрастэнія, нэўралёгія, нэўтральны, нэўтралітэт, фэўдалізм, леўкой.

А нямецкае еи (ёи) паводля нямецкага літаратурнага вымаўленьня перадаецца праз ой (ёй): Фойэрбах, Лейтэнант.

Правіла 120. Нямецкае злучэньне «еі» перадаецца праз ай — яй паводля нямецкага літаратурнага вымаўленьня, — прыкл.:

еі = ай — яй: райнвайн, партвайн, ляйт-матыў.

г) Праваніс зычных

Правіла 121. 1) Іншамоўнае л перадаецца у пачатку і сярэдзіне слова мякка, прыкл.: лябараторыя, ляндршафт, лёгіка, лёзунг, галюцынацыя, фальклёр, блюза, баляда, балён, парлямэнт, філёлёгія, праклямацыя, бульвар, капітуляцыя, спэкуляцыя, рэгуляваць, цэлюлёза, элемэнт, інтэлект, інтэлігенцыя, маналёг, дыплём, марфалёгія, філэзофія, як у словах, якія зьбеларусіліся: лямпка, пляц, акуляр.

2) У канцы іншамоўных слоў l перадаецца або мякка, або цьвёрда у залежнасьці ад вымаўленьня:

мужч. род:

ль: аўтамабіль, бінокль, вэксаль, мэтал, стыль, цыркуль, мэдаль;

л: адміра́т, артыкул, ідэал, капітал, арыгінал, інтэграл, трыбунал, і...эрнацыянал, пэрсанал.

жан. р.:

ль: дэталё, пастараль.

ля: заля, віялянчэля, карусэля, сэрадэля, роля;

ла: фабула, формула, фістула.

множ. л.: канікулы.

Правіла 122. Злучэньне ло перадаецца праз лё як пад націскам, так і не пад націскам, прыкл.: калёквіум, лёзунг, заалёгія, біялёгія, фізіялёгія, дыплём, балён, цэлюлёза, марфалёгія, маналёг, лёгіка, фальклёр; лёяльны, філёзофія, дыплёмат, біёлёг, філёлёгія, этымалёгічны, марфалёгічны.

Правіла 123. Грэцкае ϕ , лацінскае *ph* і *f* у іншамоўных словах перадаецца праз літару *ф*, а грэцкае θ , лацінскае «*th*» праз *т*, прыкл.:

ф: факт, фабрыка, фамілія, форма, фронт, фартуна, фэст, фігура, філёзофія, тэлеграф, гектаграф, рэльеф, тарыф;

т: тэатар, катэдра, каталік, артаэпія, артаграфія, лёгарытм, арытмэтыка, патос, Атэны, як: Тамаш, Тодар, Агата.

Але калі запазычанае з гукам *ф* слова ужываецца у нашай мове даўно і зьбеларусілася, дык у такіх зьбеларушчаных словах гук *ф* замяняецца гукамі *п*, *х*, *хв*, прыкл.: Піліп, Язэп, Апанас; кахля, Хама; хварба, Хведар, хунт (вага), але — *фунт* стэрлінгаў.

Правіла 124. Падвойныя зычныя у іншамоўных словах ня пішуцца, прыкл.: акумуляцыя, апарат, асыміляцыя, бруто, баляст, бэлетрыстка, група, ідылія, нэто, тэрыторыя, каса, маса, сума, камісія, камісар, тэлеграма, Фінляндыя, Галяндыя.

Але у некаторых словах падвойныя зычныя захоўваюцца, прыкл.: манна, ванна, Мадонна, Гаяна, Будда, Мэкка.

д) Правапіс суфіксаў

Правіла 125. Францускі суфікс — *eur* — *aige* перадаецца праз эр, а пасля дз (= д), ц (= т) н, л, г (*g*), к праз ер або — ёр (пад націскам), прыкл.:

эр: рэжысэр, шофэр, акцыянэр, місіянер, міліцыянэр, інжынер, рэзанэр, губэрнэр, парлямэнтэр;

е: квакер, марадзер кантралер;

ё: манцёр, шахцёр, білецёр.

Правіла 126. Лацінскія злучэньні *tr*, *dr* у канцы слова разьбіваюцца праз «а» (тар, дар), як і у шмат якіх іншых мовах, прыкл.:

тар: магістар, сэмэстар, рээстар, літар, мэтар, тэатар, арэомэтар, дыямэтар, міністар.

дар: цыліндар, кадар, Аляксандар.

Правіла 127. У іншамоўных дзеясловах і у словах, вытвараных ад іх, суфікс *ір* не ужываецца, прыкл.: *рэгуляваць* (а не «рэгуліраваць») — *рэгуляваньне*, *вібраваць* (а не «вібрыраваць») — *вібраваньне*, *вібрацыя*, *сымуляваць* (а не «сымуліраваць») — *сымуляваньне* (*сымуляцыя*), *калькуляваць* — *калькуляваньне* (*калькуляцыя*), *спэкуляваць* — *спэкуляваньне* (*спэкуляцыя*).

Але калі з пропускам суфіксу *ір* сэнс слова змяняецца або становіцца нявыразным, дык гэты суфікс захоўваецца, прыкл.: *суміраваць* (а не «сумаваць»), *камандыраваць* (а не «камандаваць»), *манкіраваць* (а не «манкаваць»), *манкіраваньне*.

Апостраф (') і ь (мяккі знак)

Правіла 128. 1) Мяккі знак—ь у іншамоўных словах пішацца пасля мяккіх *л*, *н* перад ётаванымі галоснымі, прыкл.: *рэльеф*, *барэльеф*, *каньонктура*, *каньюгацыя*, *Уільям*, *більярд*, *каньяк*, *пэньюар*, *кампаньён*, *Ньютан*, *Нью-Ёрк*.

У В А Г А: Словы: *батальён*, *мільён*, *мэдальён*, *павільён* згодна з французскім напісаньнем, якое захоўваецца, прыкл., і у нямецкай мове, пішуцца праз падвойнае *ль*.

2) У іншых выпадках ставіцца апостраф ('): *ад'ютант*, *аб'ект*, *суб'ект*, *кур'ер*, *бар'ер*, *кар'ера*, *ар'ергард*, *Т'ер* і інш.

В. Правапіс собскіх іменьняў, прозьвішчаў і геаграфічных назоваў

а) беларускіх

Правіла 129. 1) Беларускія собскія (уласныя) іменьні, прозьвішчы і геаграфічныя назовы запісваюцца паводля беларускага правапісу з захаваньнем мясцовых асаблівасьцяў, якія не супярэчаць літаратурнаму вымаўленьню, прыкл.: *Стралкоўскі* (а не *Стрэлкоўскі*), *Трыгубаў* (а не *Трэгубаў*), *Рабцэвіч* (а не *Рябцэвіч*), *Пятухоўскі* (а не *Піотухоўскі*), *Ваяводзкі* (а не *Ваявудзкі*), *Грыбоўскі* (а не *Гржыбоўскі*), *Ганчарэнка*, *Арцямюк*, *Федаровіч*.

Менск, *Віцебск*, *Полацак*, *Слуцак*, *Ворша*, *Магілеў*, *Рагачэў*, *Амсьціслаў*; *Мікалаеўшчына* (а не *Мікалаеўшчызна*), *Мазыр*, *Рэчыца*, *Бяларуч*, *Бяроза*, *Дзямідаў*, *Жыткавічы*, *Езьярышча*, *Пціч*, *Буда-Кашалёўская*, *Чырвонаполье*.

2) Жаночкія прозьвішчы у афіцыйных дакумэнтах пішуцца па мужу, за выняткам катэгорыяў прозьвішчаў-прыметнікаў, якія пішуцца у жаночым родзе, прыкл.: *Ганна Рабцэвіч*, *Надзея Арцямюк*, *Вольга Ганчарэнка* і г. д.

У такіх выпадках прозьвішча пішацца бяз зьмены ва усіх склонах: з *Ганнаю Рабцэвіч*, у *Вольгі Ганчарэнка* і г. д.

Але: *Юзэфа Кернажыцкая*, *Натальля Вераб'ёва*, з *Юзэфай Кернажыцкай*, у *Натальлі Вераб'ёвай* і г. д.

3) Таксама па бацьку пішуцца у афіцыйных дакумэнтах прозьвішчы сыноў і дачок, хоць у звычайным абыходку ужываюцца прозьвішчы сыноў з суфіксамі *-онак*, *-ёнак*, *-шчык*, а дачок — з суфіксам *-анка*, *-янка*, прыкл.: *Агата Цішкевіч* (а не *Цішкевічанка*), *Алена Даўгала* (а не *Даўгаламка*), *Ігнат Кулеўскі* (а не *Кулеўшчык*), *Язэп Бабчонка* (а не *Бабчонак*), *Міхал Даўгала* (а не *Даўгалёнак*) і г. д.

4) У дакумэнтах і афіцыйным абыходку, у тым ліку і у навучальных установах, заміж ласкальна-памяншальных іменьняў людзей ужываюцца незьмяншальныя беларускія мясцовыя формы, як прыкл.:

Не	Алесь,	а	Аляксандар
»	Антось	»	Антон
»	Вінцэсь	»	Вінцэнт
»	Ігнась	»	Ігнат
»	Міхась	»	Міхал, Міхаль, Міхайла
»	Юзік	»	Язэп
»	Юрка	»	Юры
»	Ясь, Яська	»	Ян, Іван
»	Сьцёпка	»	Сьцяпан
»	Волька	»	Вольга
»	Кася	»	Катарына Кацярына
»	Марыся	»	Марыя
»	Марыля	»	Марыя
»	Алеся	»	Аляксандра
»	Антоля	»	Антаніна
»	Надзя	»	Надзея
»	Еўка	»	Ева
»	Юзя	»	Юзэфа
»	Гануля	»	Ганна
»	Юста	»	Юстына,

а таксама пісаць: *Базыль*, *Васіль*, *Тодар*, *Тамаш*, *Апанас*, *Мікола*, *Мікодым*, *Натальля*, *Паўліна*, *Прузына*, *Сынклета*.

б) Іншаславянскіх.

Правіла 130. Іншаславянскія іменьні, прозьвішчы і геаграфічныя назовы запісваюцца беларускім правапісам з перадачай: 1) аканьня, 2) зацьвярдзелых зычных, 3) дзеканьня і цеканьня, 4) ў нескладовага заміж *в* паміж слова перад зычнымі і у канцы словаў і 5) беларускіх канчаткаў, прыкл.: *Катлярэўскі* (а не *Котлярэвський*), *Сакалоў* (а ня *Соколов*), *Рабцоў* (а не *Рябцов*), *Чалкашоў* (а не *Челкашов*), *Шышкоў* (а ня *Шішков*), *Шаўчэнка* (а не

Шевченко), Ціханаў (а ня Тіхонов), Дзеркачоў (а не Деркачев), а таксама: Міклошыч, Кара-Джорджэвіч, Караджыч, Позднышаў, Кастрама, Разань, Жытомір, Цьвер, Уладзікаўказ, Пабіяны і г. д.

У В А Г А: Іншая фанэтызацыя іншаславянскіх собскіх іменьняў і прозьвішчаў не дапушчаецца, прыкл.: Талстой (а не Таўсты), Удалой (а не Удалы), Волкаў (а ня Воўкаў), Позднышаў (а ня Познышаў), Постнікаў (а ня Поснікаў), Счастліўцаў (а ня Шчасьліўцаў), Берднікаў (а ня Бернікаў), Нікітскі (а ня Мікіцкі), Рузскі (а ня Рузкі) і г. д.

в) іншамоўных

Правіла 131. Іншамоўныя (неславянскія) іменьні, прозьвішчы і геаграфічныя назвы запісваюцца паводля беларускага правапісу напісаньня іншамоўных словаў.

Афэлія, Афэнбах, Араніенбаум (прав. 109).

Карузэ, Лёкарно, Анунцыё, Разарыё, Лёнгфэлэ, Эміліё, Антарыё (прав. 110).

Вэрсаль, Сэнэгаль, Філёдэльфія, Гергард, Гетынген, Капэнгаген, Палермо, Каледонія, Гегель, Тэгеран (прав. 111).

Мальер, Т'ер, Жус'е, Тард'е (прав. 113).

Цымэрвальд, Рым, Рыга, Шыраз (прав. 114).

Азія, Аспазія, Пэрсія (прав. 114).

Мюзэта, Дуклэ, Дусальдорф, Турынгія (прав. 115).

Рака Усуры, рэспубліка Урагвай (прав. 116).

Аўэрбах, Аўстэрліц, Шапэнгаўэр, Нордаў, Фаўст, Бічэр-Стоў (прав. 118).

Фойербах (прав. 119).

Ляйпцыг, Ляйбніц, Райн, Шляйхер, Айхенвальд (прав. 120).

Лёндан, Лёкарно, Брусэль, Мішэль, Польша, Заля (прав. 121, 122).

Тодар, Атэны, Тэадор (прав. 123).

У В А Г А: На выпадак дакладнейшае перадачы неславянскіх і славянскіх іменьняў, прозьвішчаў і геаграфічных назваў, пераважна малаведамым і малапашыраным, дапушчаецца і аўтэнтчнае напісаньне.

Частка III

А. Перапіс знакаў прыпынку

§ 1. Пункт (.)

Правіла 1. Пункт ставіцца:

1) У канцы апавядальнага сказу; пункт ставіцца і перад злучнікамі *і, а, але*, калі імі пачынаецца новы самастойны сказ, прыкл.:
Ціха. Глуха. Хоць-бы зык чалавечага голасу. І нейкая жуда абхапіла Андрэя.

Моцна сьпіць узімку шырокая рака. Глядзіш і здаецца, яна мёртвая. Але гэта толькі здаецца... Жыве рака.

У навальніцу на сэрцы і боязна, і неяк вясёла разам. А хмара усё чарнее. Вакол пацямнела.

2) Пункт ставіцца пры скарачэнні ведамага слова, прычым скарачэнне слова робіцца пасля зычнага, прыкл.: 5 руб. (рублёў), 1942 г. (год); і г. д. (і гэтак далей).

3) Пры азначэнні скарачанага імя (ініцыяламі) ужываюцца першыя літары іменьняў і пасля іх ставіцца пункт, прыкл.: *А. Гарун, М. Зарэцкі, Я. Лёсік.*

§ 2. Клічнік (!)

Правіла 2. Клічнік ставіцца:

1) У канцы клічнага сказу, прыкл.:

Ты, зялёная дуброва, расьцьвітай і шумеці добрай славай пачынай!

Краю мой родны, столькі ты зносіў нядолі!

Ох, як міла, весяленька ў родненькім куточку!

2) Пасля сказаў, якія выражаюць загад ці просьбу, калі яны вымаўляюцца з клічнай інтанацыяй, прыкл.:

Прыдзі пад вечар ты на поле ды палюбуйся ім, саколе!

Гэй, за работу, брацьці, скарэй!

*Зачыняйце шыльна дзьверы!
За праўду, за шчасьце, за лепшую долю вазьміся, мой дружа,
пастой!*

Ой коню, мой коню, заграй пада мною!

3) Пасьля звароткаў або выклінікаў, прыкл.:

*Браты! хай кажны пасьпяшае — адно нам думаць і рабіць.
Вясна, вясна! не для мяне ты.*

Трах-трах! —чуваць з высокага бору.

Лес! аб чым шумяць вяршыны? Лес! што шэпчаш, векавы?

§ 3. Пытальнік (?)

Правіла 3. Пытальнік ставіцца пасля пыталнага сказу, прыкл.:

Ці ня вецер гэта зьонкі у тонкіх зёлках шапаціць?

Або мо сухі, высокі ля ракі чарот шуміць?

Хто у прыпар дажджу ня рад?

У В А Г А: У выпадках злучэньня пытална-клічнай інтанацыі ставяцца абодвы знакі — пытальнік і клічнік, прыкл.:

Куды толькі думка тая матку не заносіць?!

Што ёсьць на сьвеце мілей за цябе, узрост маладога жыцьця?!

§ 4. Шматкроп'е (...)

Правіла 4. Шматкроп'е ставіцца.

1) для азначэньня перарванай або няскончанае мовы, прыкл.:

Гэта праўда... Жыцьцё само паказвае. Кіруе... Людзі, што дробныя часткі магутнай, вялізнай машыны... Закон, непарушаны закон жыцьця... (М. Зарэцкі).

Ты ужо уходзіш, браце, у годы... Колькі табе будзе?

2) Шматкроп'е ставіцца, калі прыводзяць цытату не з пачатку сказу, або працяг цытуецца ня поўнасьцю, прыкл.:

«На Нямізе снапы сьцелюць галавамі», успамінае пясняр «Слова аб палку Ігаравым», ... «жыцьцё кладуць на таку ... Нямігі крывавыя берагі не дабром былі засеяны».

§ 5. Коска (,)

Правіла 5. Коска ставіцца у сказе:

1) Для аддзяленьня аднолькавых часьцінаў сказу, калі яны ня звязаныя непаўторнымі злучнікамі: *і, ды (= і), або, ці*; калі-ж

аднолькавыя часьціны сказу зьвязваюцца гэтымі злучнікамі, дык
коска ня ставіцца, прыкл.:

Восень халодная, чорная, хмурная сунецца ціха, нячутна
штодня.

Кругом круціць завіруха, гуляе, шуміць.

Стаіць машына, грозна дыша і сівым дымам цяжка пыша.

Стогне, плача і галосіць завіруха злая.

Жыта сушаць на сонцы ці дома на печы ды мелюць на жорнах
або у млыне.

Калі аднолькавыя часьціны сказу зьвязваюцца паўторнымі
злучнікамі, дык паміж імі коска ставіцца, прыкл.:

То лясок, то луг, то поле, то лужок зялёны.

У раннюю вясну ні у полі, ні у лесе няма ні ягад, ні грыбоў.

Калі аднолькавыя часьціны сказу зьвязаныя злучнікамі а, але,
ды (-але), дык яны аддзяляюцца коскаю, прыкл.:

Болей слухай, а меней гавары.

Жыта зляжылі, ды не надоўга.

Сонца яшчэ не узыходзіла, але ужо павеяла халадком.

Ідзі, да ня баўся.

2) Для выдзяленьня звароткаў, прыкл.:

Сонейка, чаму Янава ночка невялічка?

Сьпі, мой міленькі сыночак!

Глянь ты, слаўны ўладар, на палеткі свае!

Гэй ты, Нёман, наша рэка!

Эй ты, разводзейка, эх ты, бурлівае!

Ня кукуй ты, шэрая зязюля, сумным гукам у бары! (М. Багда-
новіч).

3) Для выдзяленьня пабочных словаў і сказаў, калі яны не вы-
дзяляюцца дужкамі або працяжнікам, прыкл.:

Напішы мне, калі ласка, пісямко да хаты.

Ой, відаць, на навальніцу зранку прыпякае!

На вялікай, знаць, быў згубе у далёкай старане.

Ох, паплыў-бы я, здаецца, хмаркі разам з вамі!

4) Коска ставіцца для выдзяленьня выклічнікаў, калі пасья іх
не стаіць клічнік, прыкл.:

Эх, час касьбы, вясёлы час!

Ах, як стрэлка марудна ідзе!

Вясна, вясна! О, колькі у табе шчасьця! О, колькі радасьці пры-
чосіш ты з сабой!

«Ого-го-го, брат!» — дзядзька кажа, — «цяпер зіма напэўна
ляжа».

У В А Г А. Калі выклічнае слова цесна зьвязана у вымаў-
леньні з іншымі словамі, дык коска пасья гэтага слова ня
ставіцца, прыкл.:

Гэй ты, Нёман, быстры Нёман,

Колькі дум ты мне нагнаў!

Ой ты, вецер, ня шумі, не сьпявай так нудна!

Эх ты, разводзейка, эх ты, бурлівае!

5) Коска ставіцца пасья адмоўных і пацьвярджальных дапаможнікаў, не, так, але, прыкл.:

Не, ня гэтага я спадзяваўся!

Так, так, іначай бывала: не называўся забытым мой край.

Але, гэта было так.

6) Для выдзяленьня адасобненых азначэньняў і дзеяпрыметных зваротаў, калі яны стаяць пасья слова, да якога адносяцца, прыкл.:

Адны толькі стагі, парыжэлыя ад сонца, стаялі на грудочках.

Таўстыя, старыя хвоі, аброслыя мохам, гарэлі, як сьвечкі.

Дзед, звычайна вельмі гаваркі, цяпер маўчаў.

Лес, атулены змрокам і цішынёй, стаяў нярухома.

Паабапал дарогі стаіць лес, сівы ад інею.

У В А Г А: Прыметныя і дзеяпрыметныя звароты перад словам, да якога адносяцца, аддзяляюцца коскамі, калі можна паставіць дзеяпрыслоўі будучы ці быўшы, прыкл.:

Поўны новых сіл і сьветлых надзеяў, я сьмела ішоў наперад.

Густой апрануты ліствой, штось шэпчуць вербы між сабой.

7) Пры дзеяпрыслоўных словазлучэньнях, прыкл.:

Гальлё спусьціўшы над парканам,

Расла тут грушка з тонкім станам,

А каля хаты, у садочку,

Схіліўшыся ціхенька у куточку,

Стаялі вербы дзьве старыя.

Цяжкія хмары паўзьлі па шэрым небе і, зыцягваючы свае лапы, падпаўзали да сонца.

Зябнуць вербы на марозе, прытуліўшыся к страсе.

У В А Г А: Дзеяпрыслоўі без даданых словаў коскамі не выдзяляюцца, прыкл.:

У хворага пытаюць, а здароваму ня пытаўшы даюць.

Хто з вас гуляючы не узьбягаў на кругляя горкі мурашніку?

8) Для выдзяленьня адасобненага прыдатку, калі ён не выдзяляецца працяжнікам, прыкл.:

Праляцела борзда лета, наша сьветлая пара.

З поўначы холаду, сіверу буйнага, гусі на поўдзень ляцяць.

Грышка, хлопчык невялічкі, выйшаў з хаты у поле.

Мне тыя казкі і легенды, глыбокай спадчыны дары, дзядуля-лірнік падарыў.

Калі прыдатак злучаецца з азначальным словам такімі словамі, як: *або, ці, нават, асабліва, г. значыць і іншыя*, дык перад гэтымі словамі ставіцца коска, прыкл.:

Па моры ходзяць караблі, або вялікія параплавы.

Ярына, асабліва пшаніца, сёлета была вельмі умалотная.

У поўдзень, у самую сылеку, нават лісты асіны не варушыліся.

Стэп, ці бязьлесная раўніна, шырака расьсьцілалася перад нашымі вачыма.

9) Для выдзяленьня адасобненых акалічнасьцяў, якія паясьняюць папярэднія акалічнасьці, прыкл.:

А там, проці сонца, зноў поўзалі хмаркі.

На прыгуменьні, поруч з садам, павець з гумном стаяла радам.

Калісьці, даўным-даўно, праз усю Эўропу прайшлі ледавікі.

Там, угары, над галавою, бягуць вагоны чарадою

Раніцай, халадком, ісьці было добра.

Доўга, нават цэлыя гады, чуваць пах ляснога пажару.

10) Коска ставіцца для разьдзяленьня складана-злучаных сказаў з злучнікамі або кароткіх, прыкл.:

Ня страшыць сьцюжай там зіма, ні злых марозаў там няма, а краскі вечна там растуць, у гаях птушкі там пяюць.

Сьвішчуць птушкі над балотам, аж гамоніць лес і гай.

Ляціць і бусел, і жураў, і дрозд запеў і засьвістаў.

Кінуліся першыя буйныя кроплі, і дождж паліўся, як з вядра.

Сонца шчыра разьлівала блеск гарачы і цяпло, поле жыцьцем трапятала, усё сьпявала і цьвіло.

Нікла жыцьце у лесе шумным, агаляўся твар зямлі, і ляцелі з крыкам шумным над балотам жураўлі.

11) Для аддзяленьня даданых сказаў з злучнікамі ад галоўных, прыкл.:

Ня шукайце кветак у полі, як вясна к нам ня прыйшла

Люблю я дарогі, што леглі між гор, і грушы старыя, што у жыце шумяць.

За хатай поле пачыналася, дзе жыта хораша гайдалася, і рос ячмень, авёс і грэчка.

Тымчасам пад зямлёй, дзе крэпка сплялося яго (дуба) карэньне, жыло шмат малейкіх злосьнікаў, каторыя дзень і ноч вялі пільную працу.

12) Для аддзяленьня няпоўных сказаў з злучнікамі: як, быццам-бы, як-бы, паводля і інш., напр.:

Як лёгкі дым, як лёгкі пар, расталі ў небе кучы хмар.

Спакою тут Міхал ня знае,

Як-бы на колы вада тая,

Ідзе ды ідзе Міхал у вабходы.

І кожны весел, лёгкі, як пташка, хоць усякі працуе, як тая мурашка.

Сьнег блішчыць, як халодная сталь.

13) Аднолькавыя даданія сказы, зьвязаныя злучнікамі і, ды (-і), або, коскамі не разьдзяляюцца, прыкл.:

Добра было прыслухоўвацца, як шарахціць асака пад вадзянымі струменьнямі, як абарвецца каменчык з высокае кручы і упадзе у ваду ды прыўскочыць шчупак з вады у пагоні за палахліваю рыбкаю.

Як любя на сьвеце, калі кроў буяніць у сэрцы або калі думкі кросны снуюць з пажаданьяў бурлівых.

Прыслухоўваўся Яська Жыгала, як прадаецца зямля і купля, якія выгоды казалі, як там ураджайна зямля.

§ 6. Крокка з коскаю (;)

Правіла 6. 1) Крокка з коскаю ужываецца для разьдзяленьня аднелькавых часьцінаў сказу, калі ягоныя часьціны значна пашыраны, асабліва, калі у іх ужо ёсьць коска, прыкл.:

Падарожны расказаў людзям аб працы і вялікіх турботах, ім перанесеных; аб вышыні тых гор, якія ён бачыў; аб глебе у тых краёх, надзвычайна урадлівай; пра зьвяроў і птушак, невядомых у нашым краі; пра людзей з непадобнай, інакшаю гаворкай.

2) Крокка з коскай ужываецца паміж складана-злучанымі сказамі, калі яны пашыраныя, або у вадным з іх ёсьць коска, ці яны даволі самастойныя паводля значаньня, прыкл.:

Ціха Нёман калыхаўся у высокіх берагох; дуб магутны адбіваўся у яго дробных грабянёх.

Жарыць сонца бяз літосьці, варам пыша ад палёў, трэцца жыта у пыл на просьце; зерне сыплецца далоў.

Пасьціхалі птушак сьлевы; паскідалі лісьце дрэвы; зьніклі кветкі на палёх; пахаваліся людзі у хаты; сумна лес глядзіць кашлаты; жоўты ліст увесь палёг.

Сонца шчыра разьлівала блеск гарачы і цяпло; поле жыцьцем трапятала; усё сьпявала і цьвіло.

3) Крокка з коскай ужываецца для разьдзяленьня аднолькавых даданых сказаў, асабліва, калі у іх ёсьць ужо коскі прыкл.:

Калі асеньнія навіны
Зьмянілі сад; калі з бяроз
Рваў лісьце вецер, а мароз
Наліўшы ягады рабіны,
Траву губіў, і мы нагой
Узрывалі прэлых лісьцяў слой;
Калі патроху чырванелі
Чаромха, ліпа, стройны клён,
А гнёзды змрочныя варон
Між голага гальля чарнелі,
І грозны вечару пажар
Палаў між бура-сівых хмар;
Калі асеньні вецер дзіка
Стагнаў і глуха па начах
Грымеў у наш жалезны дах, —
Тады да лета Вэраніка
Ад нас зьнікала у інстытут
І ня будзіла згадак тут.

М. БАГДАНОВІЧ.

§ 7. Дзукроп'е (:)

Правіла 7. Дзукроп'е ставіцца:

1) Перад аднолькавымі часыцінамі сказау, калі яны стаяць пасля абагульняючых словаў, прыкл.:

І у Сымонкі прад вачыма усталі родныя куткі: хата бацькава радзіма, жыцця раіцы дзянькі.

У кажны міг каня-чыгункі зьяўляліся новыя малюнкi: слупь мігцелі верставыя, дарожкі, сьцежачкі крывыя, ласы, гаёчкі вышні калі, і цэрквы вежамі блішчалі.

2) У злучаных сказах, калі адзін сказ паясьняе другі, або калі прапушчаны паясьняльныя словы ці прычынавыя злучнікі, прыкл. затупацелі на гумнах цапы: гэта людзі малоцяць збожжа.

Нават вольнае паветра службыць чалавеку: вецер круціць крыльце у ветраку і надзімае ветразі на караблэх.

Вось на сьвеце як бывае: хто працуе, той і мае.

Садок быў, праўда, невялічкі: дзьве вярбіны ды тры дзічкі.

Прышла пара касавіцы: трэба брацца за касьбу.

Я іх ня ваблю сваёю красою: вецер інакшы ім дзьме у галаве.

Не схаваешся, сьнег, ад сонца: усюды яно цябе знойдзе.

Над калыскай матка ночку каратае: хворага сыночка цешыць забаўляе.

3) Перад простаю моваю (або цытатаю), калі яна ідзе па словаў аўтара, якія паказваюць, каму мова належыць, прыкл.:

Прышоў воўк да каваля у кузьню ды кажа: «Перакуй, каваль мой язык на ягнячы».

Папалася лісіца у пастку ды кажа: «Яшчэ ня позна, а давядзецца начаваць тут».

На казаньне бацькі адказаў Ігнатка: «Буду я вучыцца, як ты кажаш, татка».

§ 8. Працяжнік (—)

Правіла 8. Працяжнік ставіцца:

1) Паміж дзейнікам і выказнікам, калі выказнік выражань прадметнікам у назоўным склоне, а дзеяслоў-звязка прапушчаны прыкл.:

Слова — вецер, а пісьмо — грунт. Атаўка — сену прыбаўка Лішняя нітка — палатну завада. Гром для селяніна — лепшая музыка на сьвеце.

УВАГА 1. Калі дзейнік выражаны асабовым займеньнікам, працяжнік можа ня ставіцца, прыкл.:

Ён вучань 6-е клясы. Я настаўнік народнае школы.

УВАГА 2. Калі паміж дзейнікам і выказьнікам-прадметнікам устаўлены займеньнік *гэта*, працяжнік ставіцца перад ім, прыкл.:

Веда — гэта вялікая сіла.

2) Пасьля аднолькавых часьцінаў сказу, калі далей ёсьць абагульняючыя словы, прыкл.:

Хата і сени, лава і печ — усё ня так, як дома. І гэты смагай лес засланы, і родны Нёман, і курганы, і хвайнякі, і груды у полі — усё блізка сэрцу яго стала.

3) У бяззлучнікавым складаным сказе, а) калі першы сказ выражае умову або час, б) калі трэба перадаць хуткі пераход ад аднаго дзеяньня да другога ці в) калі паміж сказамаі ёсьць супроцьстаўленьне, прыкл.:

а) *Зарадзіла мятліца — хлебу палавіца.*

Будзе пара — вырасьце трава.

б) *Выйшла матка, плач пачула, бачыць — іх служака.*

Толькі першыя пеўні прапялі, як чую — нехта едзе на маю атаўку.

в) *Ня я яму — ён для мяне падмогай быў.*

4) Працяжнік можа ставіцца для выдзяленьня словаў аўтара, калі яны устаўленыя у простую мову і перадаюцца у цяперашнім часе, прыкл.:

«Я» — кажа адна капелька — «была потам працавітага селяніна».

«Я была сьлязою мацеры» — кажа другая.

5) Калі простая мова перадаецца, як размова дзвюх або колькіх асобаў, дык мова кажнага аддзяляецца працяжнікам, прыкл.:

— Паіў ты каня?

— Паіў.

— А чаму-ж морда сухая?

— Бо вады не дастаў.

6) Пры прыдатку - прадметніку, на які хочучь скіраваць асаблівую увагу, прыкл.:

Сьпераду ляцяць самыя разумныя і дужыя птушкі — правядыры.

7) для выдзяленьня пабочнага сказу, на які хочучь скіраваць увагу, прыкл.:

Так мора — у Гданску я чуваў — прымчыць вадой бутэльку, аблітую смалой.

А нарэшце — помні гэта — ці то восень, вясна, лета ці зима, каб круглым годам табе яда была з мёдам.

§ 9. Дужкі (())

Правіла 9. Дужкі ставяцца для выдзяленьня пабочных словаў і сказаў, або калі робіцца паясьненьне між іншым, прыкл.:

Ён цеміў (разумеў), што гэта ня так.

Нават агульны выгляд яго (дубка) твару (бо і дрэва мае свой твар) меў характар цікавай асобнасьці.

Ня ведаю, коце (гэтак мама называла мяне заўсёды), ці усё тут праўда напісана.

§ 10. Двукосьсе („“)

Правіла 10. У двукосьсе ставіцца:

а) простая мова, прыкл.:

«Чаму? дазнацца мо і можна» — гаворыць дзядзька асьцярожна.

Сеў стары Рыдан на залаты пасад ды кажа сыну: «Прылажы, сынку, вуха да зямлі ды паслухай, ці бяжыць Дняпро».

У В А Г А: У перарванай устаўным сказам простаі мове двукосьсе ставіцца у пачатку і на канцы кожнай часткі гэтай мовы, прыкл.:

«Гэта толькі ніткі», падумала Анелька, «а дзе-ж кашулька?»

«Скажы мне, дубе», сказала чароціна: «чаму ты ня гнешся ад буры?»

«Ну, Алесь брат», за абедам кажа бацька сыну: «годзе бегаць дармаедам, красьці садавіну».

б) Собскія іменьні літаратурных твораў, газэтаў, часопісаў, фабрыкаў, заводаў, параплаваў і інш., прыкл.:

«Тарас на Парнасе» — паэма няведамага аўтара.
У Менску выходзіць «Беларуская газэта».

Б. Ужываньне злучка

§ 11. Правіла 11. Злучок ужываецца:

1) Калі прыдатак-прадметнік і тое слова, да якога ён адносіцца, складаюць адно паняцьце або калі слова ужываецца для памацненьня папярэдняга, прыкл.:

Стаіць груша-сіраціна на мяжы у полі.

На высокай гарэ, дзе ніхто не арэ, толькі птушка-арол дзе садзіцца, — там узбудую-узьяду, нізі усёй навіду, мураваную вежу-званіцу.

2) У падвойных прозьвішчах: *Дунін-Марцінкевіч, Сьвятаполк Мірскі*.

3) Калі слова паўтараецца, прыкл.: *чуць-чуць, ледзь-ледзь, мала-па-малу, раз-по-раз, калі-ні-калі*.

4) Злучок пішацца у складаных прыметніках: *беларуска-нямецкі (слоўнік), гандлёва-прамысловы (аддзел), паўночна-усходні (вёдер)*, гл. прав. 60.

5) Злучок пішацца у складаных словах пасьяля слова «паў», калі яно стаіць перад вялікаю літараю: *паў-Эўропы, паў-Азіі, паў-Менску*.

6) У складаных прыменьніках, прыкл.:
з-за, з-пад, па-над, па-за.

7) Пры злучэньні розных дапаможных словаў і частак, прыкл.:
Рад-бы даць. Каму-б гэта даць? А мой-жа ты саколік.
Да куды-ж ты, дуб зялёны, пахінаешся?

А таксама: *быццам-бы, як-бы, вось-як, але: штомесяцу, штове чару, штодня, штомесечны, штовячорны, штодзённы*.

В. УЖЫВАНЬНЕ ВЯЛІКАЕ ЛІТАРЫ.

Вялікая літара пішацца:

1) з пачатку сказу і пасьяля пункту, напр.:

Рушыўся сьнег. Зашумела вада. Раскаваліся рэкі ад лёду.

2) пасьяля клічніка і пыталніка, напр.:

Ой, вы, гусі! Паняслі вы за сабою лета.

Працуйма, брацьця! Хай хутчэй наш льецца пот цурком!

Што за песьні сьпяваеш ты, вецер? Многа нуды і жалю у тваіх нямых песьнях!.. Аб чым-жа ты плачаш, свабодны ветру? Цесна табе тут? Мала прастору тваім шырокім крыльлям?!

У В А Г А. Але у прастай мове словы аўтара пішуцца з малое літары і пасьяля клічніка або пыталніка, напр.: «Гэй, мой конік, гэі, сівенькі!» носіцца па полі. «Што ты робіш?» спытаў бацька у сына.

З вялікай літары пішуцца собскія (уласныя) імёны:

3) Імёны і прозьвішчы людзей:

Максім Багдановіч, Алесь Гарун, Язэп Лёсік;

4) назвы мораў, азёр, гарадоў, гор, вуліц, сузор'яў і г. д.:

Бальтыцкае мора, возера Нарач, Менск, Полацак, Смаленск, Каўкаскія горы, Эльбрус, Садовая вуліца, вуліца Рагнеды, Мядзь-едзіца (Воз);

5) назвы кніг, газэт і часопісаў, фабрык, заводаў і г. д.:

«Скрыпка Беларуская», «Новая Зямля», «Беларуская Газэта», «Новы Шлях», «Беларуская Школа»;

6) мянюшкі жывёлаў: Рагуля, Мушка, Лысы.

7) Пішуцца з вялікае літары усе словы, якія уваходзяць у склад назваў розных устаноў: Генэральны Камісарыят Беларусі, Інспэктарыят Беларускіх Школаў, Нясьвіская Настаўніцкая Сэмінарыя, Менскі Пэдагагічны Інстытут і г. д.

8) З вялікае літары пачынаецца першае слова кожнага радку вершах, прыкл.:

*Дружна з ахвотай,
Гэй, за работу,
Брацьця, скарэй!*

БЕЛАРУСКІ ПРАВАПІС

ЗЬМЕСТ

Стар.

Прадмова 3

I частка

А. Правапіс гукаў у васнове словаў

§ 1. Правапіс галосных

1. Правапіс о, э, я	5
2. Склады перад націскам	5
3. Правапіс складаных словаў	6
4. Склады ро, ло, ле	7
5. Склады па націску	7
6. Правапіс гукаў і, у, ў	7
7. Прыстаўныя гукі	9

§ 2. Правапіс зычных

8. Зацьвярдзелыя зычныя	10
9. Правапіс глухіх і звонкіх зычных	10
10. Правапіс д і т	11
11. Правапіс зьмякчаных з, с, дз, ц (з «т»)	12
12. Правапіс злучэньняў зычных	12
13. Правапіс падоўжаных зычных («падвойных»)	15
14. Ужываньне ь (мяккага знака) і (') апострафа	16

Б. Націск 16

В. Правапіс пераносу словаў 17

II частка

А. Правапіс часьцінаў мовы

§ 3. Правапіс прадметнікаў.	
I. Правапіс ненацісьненых <i>е, я</i> у прадметніках	18
II. Правапіс канчаткаў у прадметніках	19
III. Правапіс некаторых суфіксаў у прадметніках	24
§ 4. Правапіс прыметнікаў	
I. Правапіс ненацісьненых <i>е і я</i> у прыметніках	25
II. Правапіс канчаткаў у прыметніках	25
III. Правапіс суфіксаў у прыметніках	27
IV. Правапіс складаных прыметнікаў	28
§ 5. Правапіс лічбоўнікаў	28
§ 6. Правапіс займеньнікаў	29
§ 7. Правапіс дзеясловаў.	
I. Правапіс <i>е (ё) і я</i> у марфалёгічных формах дзеяслова	31
II. Правапіс дзеяслоўных канчаткаў	
1. Формы цяперашняга і будучага простага часу	32
2. Формы загаднага ладу	34
III. Правапіс дзеяслоўных суфіксаў	34
§ 8. Правапіс прыслоўяў	36
§ 9. Правапіс прыменьнікаў і прыставак	37
§ 10. Правапіс злучнікаў	38
§ 11. Правапіс часьцінак	
1. Правапіс адмоўя <i>не (ня)</i>	38
2. Правапіс часьцінкі <i>ні</i>	39
3. Ужываньне часьцінак <i>небудзь, бы (б), жа (ж), абы</i>	40

Б. Правапіс іншамоўных словаў

а) Правапіс галосных	41
б) Правапіс злучэньняў <i>ia, ie, io, iu</i>	42
в) Правапіс дыфтонгаў і злучэньняў галосных	43
г) Правапіс зычных	43
д) Правапіс суфіксаў	44
е) Апостраф (‘) і ь (мяккі знак)	44

**В. Правапіс собскіх іменьняў, прозьвішчаў
і геаграфічных назоваў:**

а) беларускіх	45
б) іншаславянскіх	46
в) іншамоўных	47

III частка

А. Правапіс знакаў прыпынку

§ 1. Пункт	48
§ 2. Клічнік	48
§ 3. Пытальнік	49
§ 4. Шматкроп'е	49
§ 5. Коска	49
§ 6. Кропка з коскаю	53
§ 7. Двукроп'е	54
§ 8. Працяжнік	54
§ 9. Дужкі	56
§ 10. Дзукосьсе	56

Б. Ужываньне злучка 56

В. Ужываньне вялікае літары 58

M

ЗАЎВАЖАННЫЯ ПАМЫЛКІ

Надрукавана:

Ст. 15, рад. 12 зверху следчы
 Прав. 34, 3) каня лася
 Прав. 40 оў (ёў) а
 „ палёў, народаў,
 Прав. 47 на палёх, у народах,
 „ на касьцёх,
 ст. 27, рад. 4 сінія морды;
 ст. 32, рад. 1 спражэньня:
 Прав. 27 па дарозе з но-
 „ 100 перад з (с),
 „ 112 тэрмомётр,
 Ст. 43, в) із лучэньняў
 Прав. 125 марадзер
 Ст. 53, рад. 14 ад палёў,
 Ст. 56, рад. 10 зьнізу газэта*.

Трэба:

сьледчы
 каня, лася;
 оў (ёў), а
 палёў; народаў,
 на палёх; у народах,
 на касьцях,
 сінія моры;
 спражэньня
 па дарозе, з но-
 перад, з (с),
 тэрмомэтар,
 і злучэньняў
 марадзер,
 ад палёў;
 Газэта*.

LM-208-46B7

